

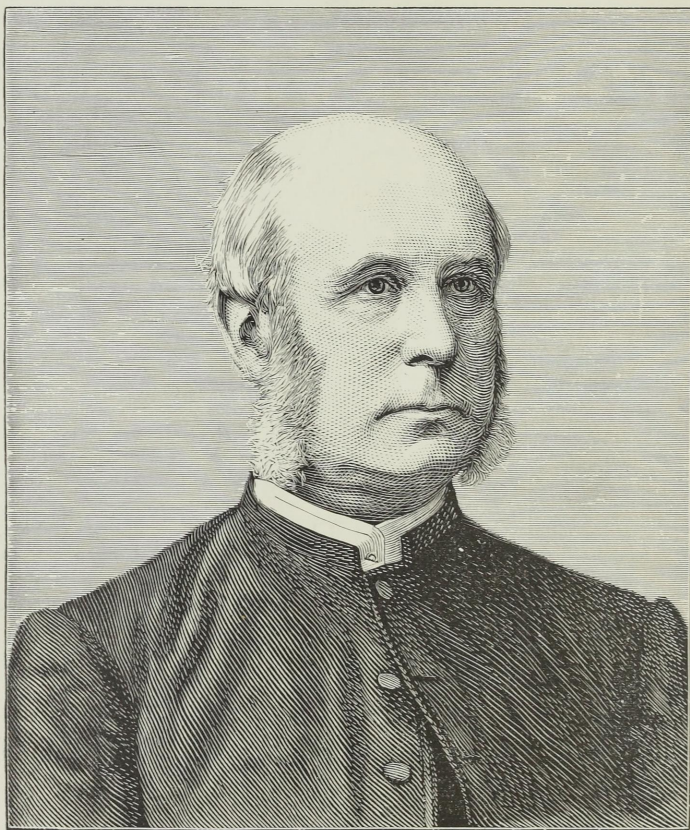
a 282

R64

Karl Roll

Darvelfirfens hiftorie

Karl Jacob Roll.

Pavekirken Historie

eller

Historiens Vidnesbyrd

om,

at Usandheden vel er gammel, men Sandheden alligevel ældre.

Motto: „Af deres Frugter skulle
I kjende dem“. Matth. 7, 16.

Af

Karl Roll,

forhen Prest og Forstander for Missionsfoelen i Stavanger.

DEICHMANSKE
BIBLIOTHEK

Med 35 Illustrationer samt Forfatterens Biografi og Portræt.

Kristiania.

Lh. Steens Forlagsexpedition.

1894.

812

a 282

R 64

2 ex

Pastor Karl Jacob Roll

blev født i Trondhjem 8de November 1829. Han var Søn af Justitiarius Jacob Roll og Hustru Nicoline, født Selmer. „Flere af Slegten har gjort Navnet vel kjendt og agtet i Landet. Selv var Karl Roll baade legemlig og aandelig vel udrustet af Naturen og en i høi Grad ideelt anlagt Personlighed“. Han gik først paa en Forberedelsesskole i Trondhjem sammen med sin næst yngre Broder, nu Høiesteretsassessor Ferdinand Roll. Disse to Brødre var sammen under deres hele Skolegang. Den første Undervisning modtog de af en Kandidat Hansen. Da Karl Roll var 10 Aar, fattede de ind paa Latinskolen i Trondhjem. Dennes Styrer var dengang den anseede Skolemand Rektor F. M. Bugge. Til Religionslærere fik han den nys afdøde Biskop C. P. P. Essendrop og den senere vel bekendte Sogneprest Ole Berg. Det er meget sandsynligt, at disse fremragende Mænd havde blivende Indflydelse paa den unge, begavede Gut. Allerede fra de tidligste Barneaar syntes det at have været ham særlig magtpaaliggende at faa besvaret Spørgsmaalet: „Hvad er Sandhed?“ Herren talte kraftig til ham gennem Samvittigheden, han gav Agt paa denne Stemme, og Guds Ords Vidnesbyrd syntes tidlig at have gjort Indtryk paa hans Hjerte. I 15-aars Alderen blev han konfirmeret af daværende Sogneprest Angel og fortsatte sin Skolegang paa Latinskolen, til han i 1847 drog til Kristiania og tog Examen Artium med Karakteren Laudabilis. Andenexamen underkastede han sig 1848 med samme Karakter. Forældrene ønskede nu inderlig, at han skulde studere Lovkyndighed. Hans store Evner, ædle og faste Karakter, den omhyggelige Opdragelse og grundige Uddannelse berettigede dem til at haabe, at han engang paa denne Bane vilde naa frem til en høj Plads i Samfundet. Men denne Vej tiltalte ikke Roll. „Theologien fængslede ham tidlig og plejedes i Ungdomsaarene i det bedste Selskab. Mænd som Ole Krognefs, Ole Holck, Ole Jrgens, Riels Hertzberg, Arnoldus Hille, Peder Blesking, Henrik Greve og C. F. B. Horn m. fl. var hans Studiefæller“. Profesorerne C. P. Caspari og Gisle Johnson virkede sterkt paa ham ved sine dybe, alvorlige og hjertebarme Forelæsninger. Hans talrige og overordentlig sirlig skrevne Forelæsningshefter afgiver ogsaa Vidnesbyrd herom. Under sit Ophold ved Universitetet i Kristiania hørte han flittig Presten W. A. Wegels, og dennes Prædikener gjorde et dybt Indtryk paa ham. Dette fremgaar bl. a. klart af et Brev, som Roll senere skrev fra Hermannsburg. Da han havde hørt den bekendte Ludvig Harms, skrev han, at han „ikke havde faaet et mægtigere Indtryk af Guds Ord, siden han hørte Wegels“.

I Maret 1853 tog Rolf theologisk Embedsexamen med Karakteren Laudabilis. Hans Hu stod til at blive Prest, men han fortsatte fremdeles med Iver sine theologiske Studier baade her hjemme og under en længere Udenlandsreise, som han tiltraadte Sommeren 1855. Da han vidste, at der paa den Tid jærlig i Tyskland rørte sig et mere levende kristeligt og kirkeligt Liv, bestemte han sig for et længere Ophold i dette Land, som han sammen med Forældrene og den øvrige Familie allerede havde gjeftet et Par Gange. Foruden dette alment kristelige Maal med denne Rejse, havde han ogsaa til Hensigt at studere Kirkeret og Kirkeforfatning samt bibelsk Theologi og Exegese. Hans Rejsebreve fra denne Tid vidner paa det klareste om, at af alt, som han paa denne betydningsfulde Rejse saa og hørte, var der intet, der saaledes vakte hans Interesse, som kristelige og kirkelige Anliggender. Han iagttog dog ogsaa, hvad der overalt tilbød sig paa Kunstens Omraade. Han gjennemvandrede store Museer og kongelige Slotte og fortæller herom meget interessant. Han benyttede Anledningen til at saa høre den mest udmærkede Musik og havde ogsaa sit Blik rettet paa Naturens Herligheder. Han har Øje og Hjerte for alt stort og skønt og omtaler dette paa en ofte aandrig og træffende Maade. Navnlig interesserede han sig for Arkitekturen, men her er dog ikke Stedet til at berette om denne Side af hans Jagttagelser. Allerede i sit første Brev omtaler han den merkkelige „Gustav Adolfs Forening for trængende og protestantiske Menigheder“ og skildrer beundrende dens velsignelsesrige Virksomhed. I Hamburg lærte han at kjende Dr. J. H. Wicherns storartede Andremissionsvirksomhed og drog derfra videre til Berlin. Det var hans Forsæt, saavidt det lod sig gjøre, at stifte Bekendtskab med Hovedlejerne for den kirkelige og religiøse Bevægelse. Blandt dem, som han paa denne Rejse traf og modtog det mest belgjørende Indtryk af, kan nævnes A. G. Rudelbach, Johannes Gofzner, Ludvig Harns, F. G. Lisco, Blumhardt, Wilhelm Löhe m. fl.

Om et Besøg hos den ærverdige Johannes Gofzner i Berlin fortæller han med Beundring og Barme og skriver, „at en god Del af den gamle Johannes' Kjærlighed ogsaa talte gennem ham“. Kjærligheden, mente han, er dog det første og sidste. Hos den begavede og nidkjære Prest Ludvig Harns paa den fattige Lüneburgerhede opholdt han sig længe, da han sølte sig sterkt tiltalt og paavirket af hans rige Kjærlighedsvirksomhed for Guds Rige. I Neudettekau lærte han at kjende Pastor Wilhelm Löhe og hans Diaconissanstalt, som han beundrede og udtalte sig varmt anerkjendende om. Saa opholdt han sig i længere Tid i Erlangen, hvor han hørte Forelæsninger af den dybe og originale Hofmann over bibelsk Theologi, Ethik og Johannes' Aabenbaring. Denne Mand fik blivende Indflydelse paa hans Opfatning af Guds Riges Udviklingshistorie. Her hørte han ogsaa flittig Professorerne Thomajus, Harnack den ældre m. fl. Deres Forelæsninger nedtegnede han med sedvanlig Dygtighed og Omhu, hvilket hans endnu bevarede Manuskripter afgiver smukke Vidnesbyrd om. Under Opholdet i Erlangen opkom den Tanke hos Rolf at besøge Italien og Frankrige. Med stor Beredvillighed gif hans Forældre ind derpaa. Imidlertid gjeftede han flere af de vigtigste Byer i Tyskland. Om et tre Dages Ophold i Augsburg skriver han bl. a.: „Selv paa Gaderne skal man møde Tiggerunger, der lover Giveren et Dusin Paternostre for en Pfennig. Foran et af Alterne var der paa Gitteret hængt et Stykke Papir med store Bogstaver: „200 Dages Aflad“; havde jeg haft en katholsk Samvittighed, jeg havde ikke noget med at fremplapre det bestemte Antal Bønner, der trods al trættende Ensformighed dog var en Smaating mod saa stor en Belønning. Rosenkranzen ser

man i alles Haand, en Froni, dels til Bønnens Væsen, dels til Læbernes Bevægelse, der ikke altid formaar at tilbageholde Sjænenes Ferræderi af Tankegangens Ustidighed".

I September 1856 forlod Rolf Tyskland og begav sig paa Vejen til Italien gennem Schweiz. Der besøgte han flere af Byerne og dvælede især i Genf. Her befandt han sig særdeles vel. I Kirkerne hørte han varme Prædikener, og Naturen omkring Genfersøen var hyppig og yndig. Den 25de Oktober var han kommen over de stejle, snedækte Alper og ind i det saa lovpriste Italien. Her tilbragte han omtrent 6 Maaneder, fra Midten af Oktober 1856 til Midten af April 1857. Han var fængslet af den skønne Natur og det brogede Folkeliv, men søgte fremforalt at faa et alsidigt og paalideligt Indtryk af Katholicismen, som han studerede baade i Livet og i Litteraturen. Han besøgte Peterskirken og andre berømte Gudshuse i Verdensstaden. Paa Marts sidste Dag var han i «Del Gesu Kirke». „Der var nok af rødt Klæde og Silke udbredt paa Gulve, Trapper og Altere; men Andagten hos de bedende syntes liden. Under timelange Bønner gik Læberne ligegodt, medens Sjænen for omkring allevegne. Folkets Moralitet syntes ikke at staa meget højt“. Snyderi og Optræfferi var et sterkt fremtrædende Træk hos Folket særlig ligeoverfor Fremmede, „de var plagfomme som Fluer“. Dagdriveriet var isjuefaldende og Livet i det hele smudsig. Det Kjendskab, Rolf fik til Pavekirken, gjorde, at han med Oplevellsens og Overbevisningens Kraft kunde træde op mod Katholicismen i vort eget Land. Paa Kunstens Omraade fandt han i Italien et rigt Felt for sin Sagttagelseslyst. Hans Beskrivelser vidner om den mest levende Kunsthans og et Skjøn, som man yderst sjelden vil finde hos andre end Fagmænd. Hans Fremstilling af Enkelthederne, som af det hele, giver Læserne det mest levende Billede. Han priser Kunstverkerne mange Steder og den herlige Natur i Norditalien, ved Neapel samt paa Øerne Capri og Ischia, men Rom staar dog for ham som det mest storartede af alt. Den 18de April 1857 tog han Farvel med det smilende og skønne Land og gik ombord i et stort fransk Dampskib, der skulde til Marseille. Paa Veien passerede Skibet Elba, Sardinien, de snehvide og de hyeriste Alper og endel af Sydfrankriges prægtige Bjergformationer. Efter et kort Ophold i Marseille drog han videre til Paris, hvor han tilbragte 2 Maaneder. Omkring 20de Juni 1857 forlod han Seinestaden og drog til Düsseldorf, hvor han gjorde Bekjendskab med „Diakonissesagens Fader“ i Nutiden, Pastor Theodor Fliedner, og besaa og beundrede hans Mønstreanstalt. Saa lagde han Vejen om Elberfeld, Warmen, Hermansburg, Altona og Kjøbenhavn og kom hjem i Slutningen af Juli 1857.

I August samme Aar blev han konstitueret som Adjunkt ved Trondhjems Latinskole og virkede som saadan 1 Aar. Det var just i denne Tid, at den religiøse Bevægelse i vort Land begyndte at tage Fart, og Trondhjem blev ikke uberørt. Den bekjendte Prest G. A. Lammers, der dengang allerede var udtraadt af Statskirken, gjorde i 1858 en Rejse op til Tromsø, hvor der blev valet et før ukjendt religiøst Liv. Paa Farten sydover stansede han i Trondhjem. Der hørte Rolf ham prædike over Emnet: „At rive Guds Rige til sig med Vold“. Foruden flere andre Taler paahørte Rolf ogsaa hans Afstedsprædiken. Han deltog i den theologiske Forenings Møder, hvor ogsaa Emnet: „Om Skriftemaal og Absolution“ diskuteredes, deltog flittig i Misions- og Opbyggelsesmøder, holdt Taler paa Hospitalet for Slaverne, var en flittig Kirkegjænger og fortæller, at han i Trondhjem hørte udmerkede Prædikener. Ilden i det Indre flammede mere og mere op. Han prædikede ofte. I Januar

1858 indgav han Ansøgning om det ledige Stiftskapellani i Trondhjems Stift, men denne kom for sent frem. Da han blev spurgt, om han vilde overtage et lignende i Tromsø Stift, betragtede han dette som et Vink fra Gud og blev udnævnt til dette Embede i Mai sidstnævnte Aar. Paa en Ferietur til Opdøl blev han forlovet med Frøken Anna Parelius, der som hans trofaste og hjærlige Egtfælle kom til at dele med ham Livets Glæder og Sorger.

Den 28de August 1858 forlod han Trondhjem og begav sig paa Rejsen til Tromsø, hvor han opholdt sig i to Uger og havde daglig Adgang til den fromme Biskop Knud Gislefens Hus, medens han studerede det rigt bevægede religiøse Liv i Byen baade blandt de gamle Haugianere, de lammerste Dissenterer, Læstadianerne og Katholikerne. Den 16de September blev han ordineret i Tromsø Kirke af Gislefen og drog den 28de s. M. ifølge med Biskoppen og hans Frue til Alten, hvor han skulde begynde sin prestelige Virksomhed, der efterhaanden kom til at omfatte talrige Menigheder og Fiskevær i dette vidtstrakte og vejrhaarde Stift. „Mægtig vakt under de aandelige Bevægelser ved Begyndelsen af 50-Aarene“, skriver A. S., „valgte han at rejse længst mod Nord, for der at prædike Evangeliet som Kirkens Tjener. Det var hans første Kjærlighed, som her slog ud i Flamme og vakte Aanderne med Magt deroppe langs Fiskevær og Fjorde. En rig Tid har det vistnok været for ham selv og hans trofaste Hustru, hine Aar deroppe under Midnatssolen. Men deroppe næredes ogsaa de noget tunge Forestillinger, som han havde tilegnet sig om Prestestillingens Vilkaar i vor Statskirke. De hindrede ham længe fra at overtage en almindelig Prestegjerning i en Menighed“.

Efter at have været i Tromsø 6 Aar blev Røll udnævnt til Stiftskapellan i Trondhjems Stift. Ogsaa her var hans Forkyndelse ledsaget af megen Velsignelse. Saa blev han Prest ved Straffeanstalterne i Trondhjem og tog sig med stor Samvittighedsfuldhed og Kjærlighed af de stakkels Fanger, og mange af dem velsigner Røll i hans Grav for det Livets Ord, han bragte dem i deres Mørke. Men hans Virksomhed strakte sig dog videre. Han var paa samme Tid en utrættelig Deltager i alt frivilligt Arbejde for Guds Riges Fremvekt. Han tog kraftig Del i den frivillige Fattigpleje, oprettede i 1866 Magdalenasstiftelsen i denne By, fik sat igang en Skole for Piger og øvede en rig og velsignet Sjælsørgervirksomhed. Han var en af den indre og ydre Missions dygtigste og ihærdigste Arbejdere. Da Forstanderposten ved det norske Missionselskabs Skole i Stavanger ved Pastor Eckhoffs Fratræden blev ledig, valgtes Røll til hans Eftermand. Der havde netop dengang sammenhøbet sig faare meget Arbejde. For at faa Sagerne i Orden maatte han arbejde haardt, ja ofte tage Nætterne til Hjælp. Det var i Rølls Virketid, at den Schreuder'ske Sag stod paa og fremkaldte Vanstieligheder og meget Arbejde. Sin Skolegerning tog han overordentlig samvittighedsfuldt og planmæssig og arbejdede til det yderste for grundig at undervise, kristelig at vække og opdrage samt alsidig at uddanne de vordende Missionærer. Hans Bestræbelser blev ogsaa stattede og paastjonnede og bar velsignet Frugt. Han interesserede sig derhos levende for kirkelige Reformers og udgav et lidet Blad, „Maria, Martha's Søster“, for i videre Kredse at vække et bybt og iundt Kristenliv, saa man mere lærte at gjøre Martha's Gjerning med Maria's Sind. Paa Grund af Overanstrengelse blev Røll nødt til at se sig om efter en noget lettere Stilling. Han søgte om og blev i Slutningen af 1877 udnævnt til Prest ved Straffeanstalterne i Kristiania, hvor han virkede med selvfortærende Opofrelse, indtil han 10de August 1882 fik Embedet som residerende Kapellan ved Tresoldighedskirken sammesteds.

En af hans Embedsbrødre, der stod ham nær, har sandt og træffende skildret hans Virksomhed og Karakter saaledes: „En hellig Iver for Herrens Vre og Sjælens Frelse brændte i ham og gjorde hans Vidnesbyrd fra Prædikestol og ved Sngesengen inderligt og indtrængende. Tankeddybt og varmt tydede det for den opmerksomme Vejen frem til Gud gennem alle vor faldne Naturs Forvirringer paa Tankens, Følelsens og Viljens Omraade. Banfeligere havde han for at finde sig tilrette overfor Skriftebørn og Konfirmander. De Anstuelser, han havde dannet sig om Prestens Ansvar overfor Sjælene, gjorde ham Gjerningen blandt dem tungere end nødvendigt. De gamle Betænkeligheder slap ham ikke ganske og betog ham den Grimodighed og Glæde, hvormed han selv saa gjerne vilde gaaet til sin Gjerning. Det var især ved Sngesengen, at det bløde og milde og hjærlichedsfulde i hans Karakter aabenbarede sig, og der var han en af mange statted Ben. Men den lyse Frejdighed, som var Naturens Gave til ham, kom ikke saaledes til Gjennembrud igjen, som han maafe selv havde haabet paa vilde fe, naar hans Prestegjerning bragte ham i alfidig Berøring med Kristenlivet i en stor Menighed. Dertil bidrog nu ogsaa den Gang, som den folkelige Udvikling tog i de sidste Aar. Den fyldte ham med bitter Smerte og gjorde ham dybt forstemt. Det har sat sit Merke i den Brochure, han skrev i 1883: „Den politiske Situation og de Kristne“. Hans ideale Sind saa sig lygt paa Tidens Uæjelheder. Han begyndte at kjende sig træet“, og saa gav Gud ham Hvile.

Efter vel en Maanedes smertefuld Sygdom med rige Vidnesbyrd om Tro og Taalmodighed hensov han Torsdag 27de Oktober 1887 og blev under stor Deltagelse begravet paa Vor Frelfers Gravlund den 1ste November. Et sjældent Syn var den Mængde Prester, som i Ornat fulgte ham til det sidste Hvilested; vi har hørt nævne ialt 40, foruden Biskopperne C. P. P. Esfendrop og A. Grimelund. Stiftsprovst Julius Bruun, der altid stod Røll nær og lyntes at forstaa ham bedre end de fleste, holdt i gripende og træffende Ord Digtaalen i Tilslutning til Salmen 130, 4: „Thi hos dig er Forladelsen, for at du maa frygtes“. Som Marschaller fungerede den Afdødes Venner, Presterne Johan Berg og Andr. Hansen. Om Aftenen holdtes til Minde om Røll under stor Tilslutning af alle Samfundsclasser en Sørgefest i Ynglingeforeningens store Sal, der var fyldt til Trængsel. Her holdt Pastor Andr. Hansen en træffende Mindetale om den hjemgangne Herrens Tjener i Tilslutning til Ebr. 13, 7: „Kommer Eders Bejledere ihu, som har forklynd Eder Livets Ord, og naar I betragter Udgangen af deres Wandel, da efterfølger deres Tro“. Saa talte Missionsprest Engh fra Madagaskar over Salmen 116, 5: „Det er kosteligt i Herrens Dje, naar hans Hellige dø“. Han skildrede varmt Betydningen af Rølls Virksomhed ved Missionskolen og takkede den Afdøde for dennes nidkjære Virksomhed i Missionens Tjeneste. Derefter bragte Lærer S. Nilsen ham Tromsø Stifts Tak i Tilslutning til Ab. 2, 10: „Salige er de Døde, som dø i Herren, ja Aanden siger, at de skulle hvile fra sit Arbejde, men deres Gjæringer følge med dem“. Taleren fortalte, at han var tilstede for 29 Aar siden, da Røll blev indviet til Prest i Tromsø af Biskop R. Gisle sen, og skildrede varmt og bakkert Rølls Virksomhed i Tromsø Stift, særlig som Prest under Lofotstiftet, hvor han i 6 Aar prædikede under umaadelig Tilslutning. Endelig sluttede Lærer E. Røfsten paa en opløftende Maade den særdeles hyggelige Fest med en Tale over 1 Petr. 1, 3: „Lovet være Gud og vor Herres Jesu Kristi Fader, som efter sin store Barmhjerlighed har gjenfødt os til et levende Haab formedelst Jesu Kristi Opstandelse fra de Døde“. Han dvælede især ved det kristelige

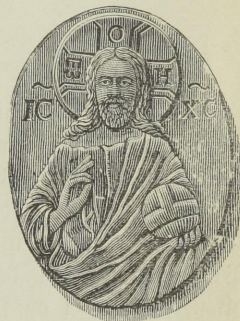
Saab og pegede paa, at dette havde været sterkt fremtrædende baade i Nolls Liv og i hans Forhøjndelse. Denne Fæst afgav Vidnesbyrd om, at den Af dødes Anerkjendelse i Hovedstaden var mere almindelig, end man troede. — Han var kun 58 Aar gammel, da han døde. A. S. slutter sin vellykkede og sympatetiske Karakteristik af ham saaledes: „Mindes skal han blandt os som en Mand, der i helligt Alvor røgtede sin Tjeneste for Herrens Ansigt og fremfor mange andre har kjendt sig forteret af Ridfærhed for Herrens Hus“.

Tiden før Pavekirken.

I.

Vor Frelser Jesus Kristus var opfaren til Himlen og havde sat sig hos Faderens højre Haand. Dermed var det Menneſkeliv, ſom Guds enbaarne Søn ſkulde leve for os, fuldendt, og af Frelſerverket ſtod endnu kun hans Gjentomſt i Herlighed tilbage at forvente. Han var bleven ikke alene en Frelſer; men Frelſen ſelv, den Perſon, i hvem alle Troende ſkulde have ſin Frelſes Fuldkommenhed. Han havde efterladt ſig paa Jorden en liden Skare af Venner, der havde ſluttet ſig til ham, fordi de troede, at han var den forjættede Meſſias; det var ogſaa det første, han havde forlangt, at de troede, han var den, ſom han ſagde ſig at være. Tolv af dem havde beſtandig fulgt med ham, at de ſkulde være Djen- og Drenvidner til hans hele Liv, gaa ud i Verden med Vidneſbyrdet om ham og bringe Folk til at tro det glædelige Budſkab, at Guds Enbaarne var bleven et Menneſte, var bleven en Gjenløſnings Betaling og atter var gaaet hjem til Faderen. De havde hørt ham tale om „Himmeriges Riges“ Hemmeligheder og vidſte, at de ſkulde være Jordens Salt og Verdens Lys. Kort før ſin Videlſe havde han indſtiftet et Thukommelſesmaaltid med Brød og Vin, og kort før ſin Vortgang havde han befalet Disciplene at gaa ud i Verden og gjøre alle Folk til Disciple ved at døbe dem og underviſe dem om hans Befalinger. Hvo ſom troede og blev døbt, ſkulde blive ſalig — der ſkulde hverken forlanges mere eller mindre for at tilhøre Himmeriges Rige. Vor Frelſer havde ikke taget ſig fore at omforme den jødiſke Gudſtjeneste eller indføre nogen ny Ceremoni; thi det fulgte af ſig ſelv, at naar han, den Forjættede, ſelv var kommen, da maatte Forbilledet falde og Skyggeverket forſvinde. Tempeltjenesten i Jeruſalem maatte ophøre; thi nu ſkulde Gud tilbedes i Aand og Sandhed over den hele Jord; Ypperſtepreſten havde intet at forrette længere; thi Frelſeren ſelv var med det evigt gyldige Offer indgangen i det Allerhelligſte,

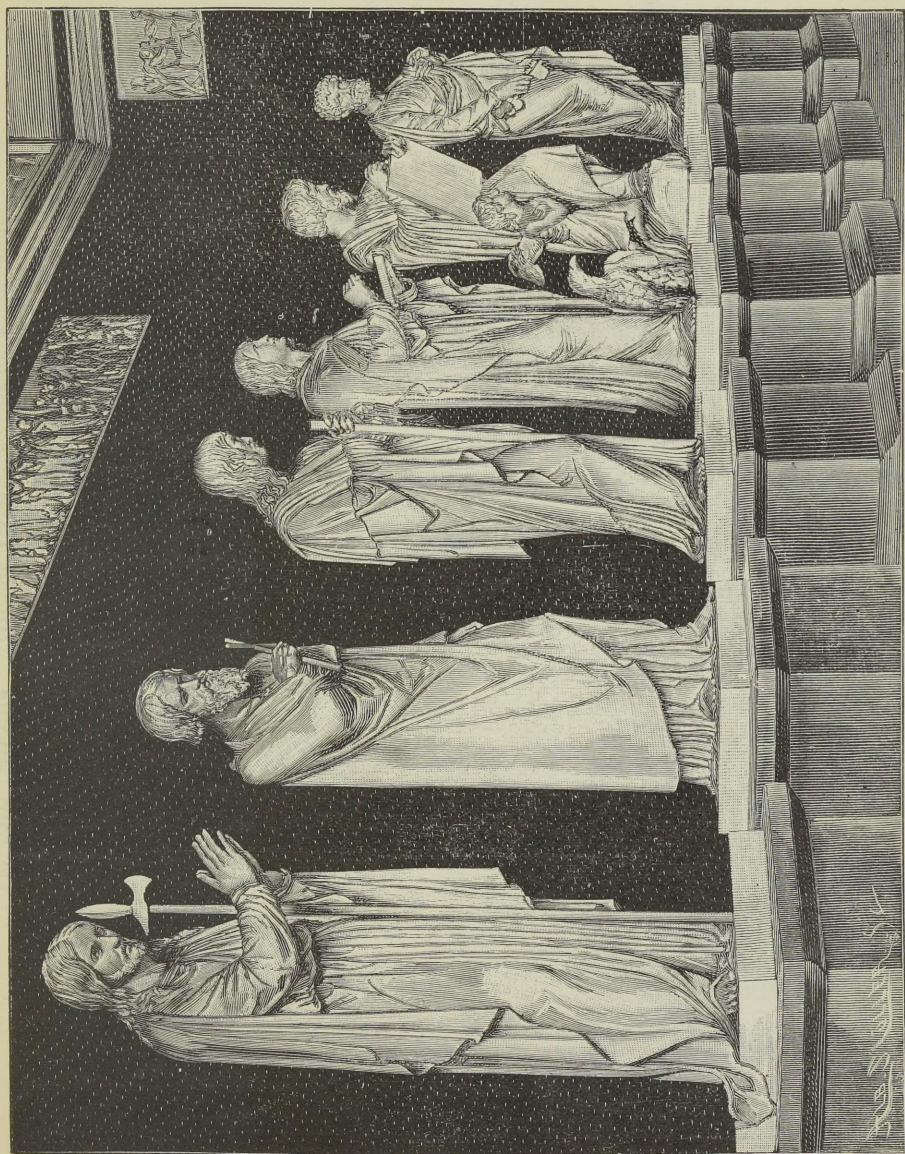
Gammelt Kristusbillede.
(Udfjæring i en grøn Zaspis).

til Guds højre Haand; det levitiske Prestedømme, der stod som en Midler mellem Folket og Gud, havde ingen Gjerning mere at udrette; thi nu var Afgangen til Gud aabnet for alle, som troede, at Jesus Kristus havde sonet én Gang for alle; alle skulde være et Folk af Prestes, et helligt Folk, der hver Dag frembar sit Liv som Offer til Jesu Kristi Fader og sin forsonede Fader. Endnu mindre havde Frelseren, Kongen med Tornekronen, pønset paa at skabe sig noget verdsligt Regimente eller nogen Kirkestat; hans Rige var ikke af denne Verden, kunde aldrig blive det, og verdslige Vaaben skulde ikke stride for hans Rige; han selv havde jo al Magt i Himlen og paa Jorden, og han havde jo lovet at ville være med sine alle Dage indtil Verdens Ende. Ordet om Naaden, som var Aand og Liv, skulde selv være det eneste sejerrige Vaaben, som baade udbredte og forsvarede det jordiske Himmeriges Rige. Det var ganske naturligt, at Djen- og Drenvidnerne blev de, som fik Befalingen — hvem ellers skulde have faaet den? — til at være Ordets første Tjenere. Herren havde betroet dem at være Husholdere over hans mangfoldige Naade, ikke havde han givet dem Eneretten til at være Naadens Indehavere; de skulde alene være Forvalterne; selv vilde han fra sit Almagtsfæde være sit Riges eneste Herre; den levende allestedsnærværende Herre kunde et asmægtigt Menneſte ikke blive; en saadan Konge behøvede ingen Statholder; selv vilde han styre sit Rige paa Jorden gennem den Helligaand, der skulde vejlede til al Sandhed, ikke gennem et Menneſte, der var født i Synd og udsat for Vildfarelser.

II.

Ved Herrens Himmelfart var alt forberedt til et Himmeriges Rige paa Jorden; men der var endnu intet saadant Rige, ingen Kristi Kirke. Den kom tillive paa 1ste Pinsedag, da de Troende fyldtes med den forklarede Herres gjenfødende Aand. Iblandt disse Troende, ud af dette nye hellige Kirkefolk fremstod nu de, som havde Befalingen at vidne for alle Folk, og Peters Tale om den Korsfæstede og Opstandne var den første Prædiken, som lød i og fra Kristi Kirke. De, som nu lod sig overbevise, blev døbt i et Antal af henved 3 000 Sjæle. Saaledes gik Herrens Ord i Opfyldelse, at han paa den troende Peter (Troens Klippemand) vilde bygge sin Menighed paa Jorden; og som han havde befalet, der fordreides af dem, som nu blev Kristi Menigheds Førstegrode, intet andet end Tro og Daab. — Den unge Menighed var én Sjæl og ét Hjerte, forbundet indbyrdes ved én Daab, én Kjærlighed og ét Haab; den var varagtig i at undervises af dem, der havde været Djen- og Drenvidnerne, og styrkede sin Tro og Kjærlighed ved Deltagelsen i Nadverens Brød og Vin. Kristi Kirke levede i Verden, men var ikke af Verden. — I stedse videre Kredse trængte Ordet om Guds og Menneſkets Søn sig ind; først hos Israels Folk. Den, som er bleven vor, Hedningernes, Apostel, var ingen af de tolv, men Paulus, som Herren selv kaldte til at være Hed-

ningernes Lærer. Apostlerne vidnede for Verden om Omvendelse fra døde Gjerninger og Tro paa den Korsfæstede og Opstandne, at ingen retfærdiggjøres

De tolv Apostle. Første Gruppe. (Efter Thorvaldsen).

Jakob den yngre. Johannes. Matthæus. Petrus.

Filippus.

Judas Iscariot.

for Gud ved Loven, men alene ved Troen paa Jesus Kristus, og at de, som vilde retfærdiggjøres ved Lov og Gjerninger, ikke havde noget med Kristus at gjøre, men var affaldne fra Raaden. De søjede nye Lemmer ved Tro og Daab

til Kirken og lærte dem Lydighed mod Evangeliet under Livets Helliggjørelse. De talte om Lydighed mod Ordet, ikke om Lydighed mod sig, end sige at

De tolv Apostle. Anden Gruppe. (Efter Thorvaldsen).
Pavlus. Simon Zelotes. Bartholomæus. Jakob den Ældre. Thomas. Andreas.

de såldt paa den Daarskab at fordre Lydighed mod Apostelen Petrus. Der var Tale om én Tro, én Herre, én Daab, men ingen Tale om ét jordist Overhoved; thi de Troendes Borgerstab var dengang i Himlene, hvorfra de forventede

sit usynlige Overhoved i Herlighed. Apostlerne talte og skrev som „Medældste“ og alligevel — ligesom ogsaa deres Medarbejdere — som „Sendebud“ „i Kristi Sted“, men kun fordi de førte Forligelsens Ord i sin Mund efter Herrens Befaling. I Betjeningen af Forligelsens Ord laa Herligheden ved den nye Pags Tjeneste. Dengang var det stort i Kirken at tjene Brødrene i Kjærlighed, men ikke at herske over Herrens Arv. Og alt efter som Føder og Hedninger blev vundne for Himmeriges Rige, indrettedes og Menigheder, idet Apostlerne og deres Medarbejdere overantvordede til dueilige og troe Menneſter dette Forligelsens Ord og Opſynet med, at de Troende vandrede i Lydighed mod Evangeliet; thi der ſkulde ikke blot af alle vidnes for Verden om den frigjørende Naade; men Forligelsens Tjeneste ſkulde, ſom naturligt var, drives ſom et Gmbede i hver Menighed til Kristi Legems Opbyggelse, til Forvaltning af Naadens Midler, der jo ikke kunde forvalte ſig ſelv.

Apostlerne gif bort, men deres Ord blev tilbage, bevaret af Menighederne, forvaltet af de „Ældste“ eller „Biskopperne“, men ikke bortforpagtet til noget Menneſte eller noget Sted. Thi én havde den usynlige Herre givet at forpagte ſit Ejendomsfolk, og denne ene var den Helligaand, der virker igjennem Ord, Daab og Nadver og alene beſidder den Uſejlbarhed, uden hvilken Salighedsvejen ellers vilde være bleven gjennem Tidernes Løb gjort uſjendelig ved menneſkelig Tilſætning eller Afkortning.

Saaledes forſatte Kristi Kirke ſit Liv i denne Verden efter Apostlernes Dage; den havde tabt ſine Grundlæggere, men ikke ſit evige Grundlag, Troen paa Grundvolden, Jeſus Kristus, og Daaben i den Treeniges Navn; og til at bevare den i den rette Opbyggelse paa dette Grundlag tjente det apoſtoliske Ord, ſom var efterladt og ſenere blev ſamlet til vort „Nye Testamente“. Der blev formanet til en levende Hjertetro paa Frelſeren og til en uſtraffelig Omgjængelse blandt Verdens Børn, og der gif Aarhundreder hen, førend de Kristnes Forſamlinger ved ſine Cereemonier og det kristelige Liv vidnede om, at Troen var udartet til en hedenſt Overtro. Til at bevare Kirken ren og apoſtolisk bidrog ogsaa de mange Forfølgelſer ſit; endnu var Disciplene ikke over ſin Meſter, og der var endnu ingen Pagt indgaaet mellem Verden og Guds Rige paa Jorden; det var forbeholdt menneſkelig Daarſkab at ſaa Kristi Kirke verdsliggjort ved at glemme, at her neden ſkulde de verdslige Tyrſter regjere, ikke Kirkens Tjenere; dengang gjaldt det endnu, at ſaaſremt de Troende vilde regjere engang med ham, der gjennem Videlſer var indgangen til Herlighed, da maatte de her i Syndens Verden ogsaa lide med ham.

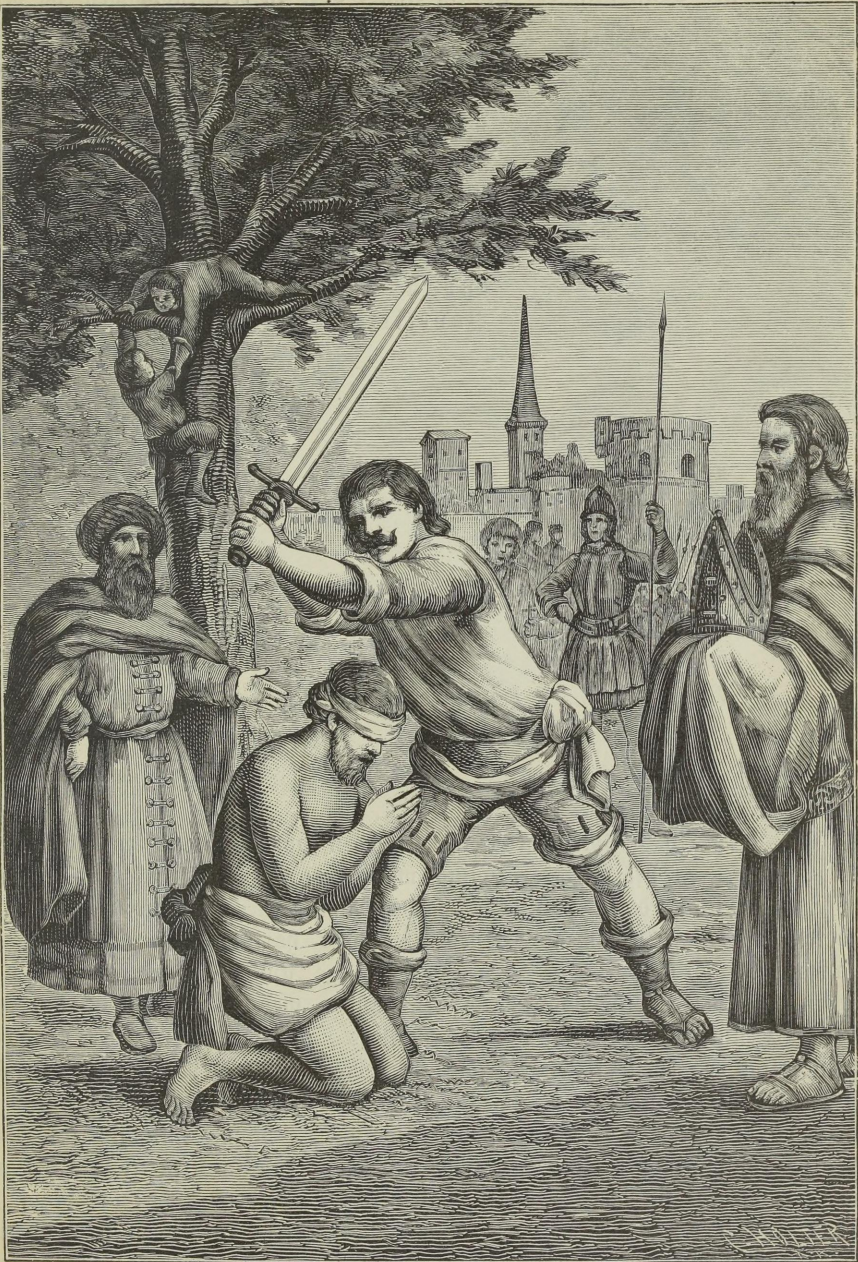
III.

I Apostlernes Tid var, ſom man ved, en „Biskop“ og en „Ældste“ det ſamme. Siden blev i de Menigheder, ſom havde mere end én Ældste, den fornemſte blandt dem kaldet „Biskop“; han havde ingen ſæregen Myndighed

fremfor de Eldste, og endnu henimod Aar 400 havde de mange Biskopper i Osten og Vesten ingen andre Forrettigheder end at afgive Stemme paa Kirkesamoderne (Konciler, Synoder), indvie Prester og konfirmere. Fordi Kristendommen udbredte sig fra Byerne til Landet, fik Byernes Biskopper efterhaanden en større Anseelse, og navnlig Biskopperne i de store og fra Apostlernes Dage bekendte Stæder Antiochia, Alexandria, Efesus, Korinth og Rom. Alle vigtigere Spørgsmaal blev afgjort paa de store Kirkesamlinger, og Afgjørelsen tilkom ingen enkelt Biskop.

Trods Mangelen paa ydre Enhed var Kristi Kirke dog én; den kan aldrig være andet, fordi den har ét Hoved, én Aand, én Tro og én Daab. Denne Enhed har ogsaa til alle Tider været troet og bekendt, ligesom der staar i vor urgamle kristelige Troesbekendelse: „Jeg tror paa den Helligaand, en hellig almindelig (katholsk) Kirke“ osv. Men saalænge Kristi Kirke lever herneben i Syndens og Dødens Land, bliver denne Enhed som alt andet en Troesartikel og kan ej tages og føles paa med Hænderne; ellers havde der ej staaet et Ord om „en hellig almindelig Kirke“ i den kristne Kirkes Troesartikler. En ydre Forbindelse havde Kirken i Apostlerne, saalænge de levede; men, da de var døde, havde dog ingen Retten til at sætte sig i deres Sted, som havde været Djele og Drenvidner og var udvalgt af Herren selv; nu maatte dog deres Ord tilligemed Daaben og Bekendelsen blive det eneste usvigelige ydre Baand mellem Menighederne. Men saa kom Forfølgelserne af den hedenske Verden, og der begyndte at ytre sig Trang til en mere paatagelig ydre Enhed — dog, det var langt om længe, inden man talte derom, endnu længere, inden man vidste af noget synligt Overhoved at sige. Det var omtrentlig først Aar 250 efter Kristus, at en Biskop i Afrika ved Navn Cyprian fremsatte den Paastand, at der var kun Frelse at finde i Forbindelsen ogsaa med den ydre Kirke, der gjennem Rækken af alle — ikke blot de romerske — Biskopper var forplantet fra Apostlerne — ikke blot fra Peter — af. Enheden af de mange Biskopper gjaldt mere og mere for Kendetegnet paa Kirkens Enhed. Dette lod sig da endnu høre. Men saa begyndte Cyprian, der med Rette ansaa Peter for den første blandt sine Ligemænd, de andre Apostler, at overføre Peters Forrang paa de romerske Biskopper, og disse havde dog ikke engang Skin af Ret til at betragtes som Peters Efterfølgere, fordi om Peter var korsfæstet i Rom. Men Trangen paa den Tid til at se Kirkens Enhed og ikke blot tro den gjorde, at Folk efterhaanden begyndte at vænne sig til i Roms Biskop at se Overhovedet for den hele Kristenhed. Dog — forunderligt nok — Cyprian var selv den sidste, som vilde se sine Anskuelse indført i Livet; thi da en romersk Biskop dengang vilde tiltage sig Myndighed over nogle andre Kirker, saa holdt Cyprian et Kirkemøde Aar 256, som protesterede mod slige nymodens Anmasselser.

Imidlertid vedblev Romerbiskoppens Anseelse at stige, og dette var forsaavidt et Gode, som derved Kejseren i det romerske Rige ikke fik saa megen Indflydelse

Cyprians Martyrdom.

paa Kirkens Anliggender, og Kirken saaledes for det første ikke blev verdsligt regjeret. Kejser Constantin var nemlig traadt over til Kristendommen, og denne

Constantin den Store.

blev fra Aaret 323 af Statsreligion og ikke mere forfulgt som hidtil. Men Følgen heraf var igjen, at Kirken og Gejstligheden fik mange verdslige Forrettigheder, og dette var kun til Skade for det Kristi Rige, som ikke skulde være af denne Verden.

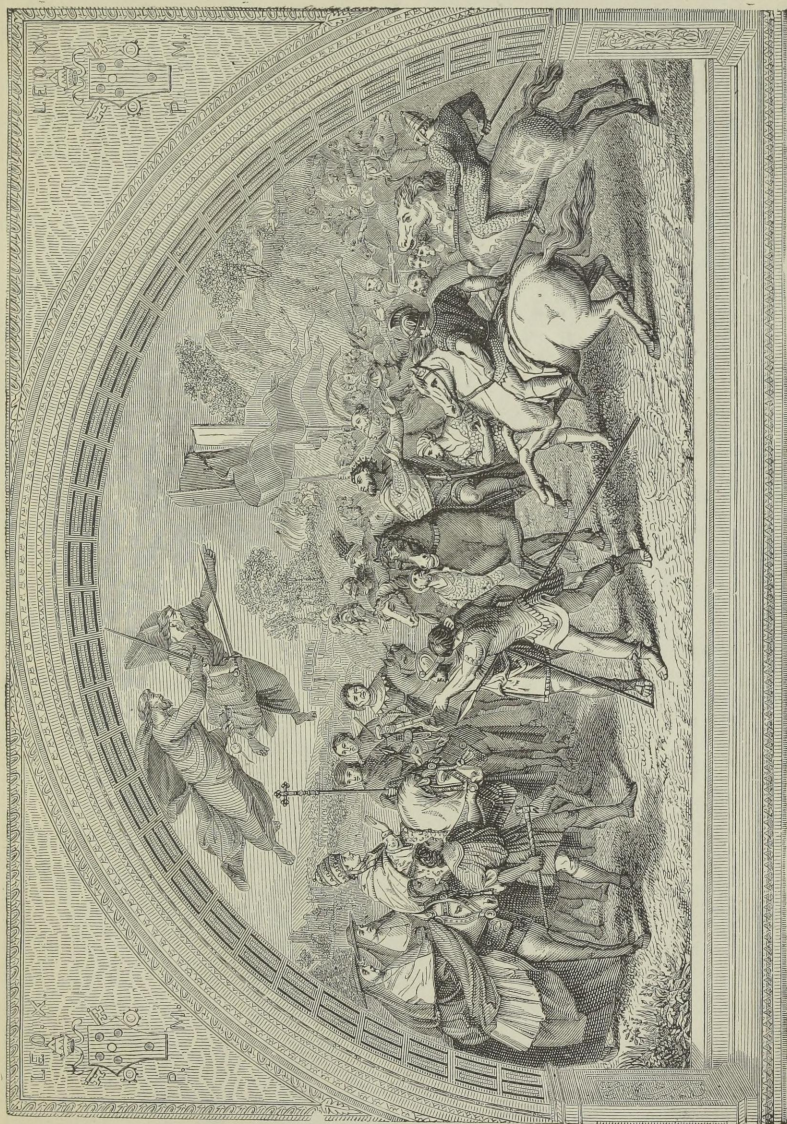
Det første Tidsrum, de første 300 Aar, af Kirkens Liv var gaaet, og endnu fandtes ingen Pave eller Pavekirke.

Pavekirke.

IV.

Fra den Tid af blev der istedenfor den gamle Lighed mellem Ordets Tjenere indført en hel Rangforordning mellem de forskjellige Klasser af Kirketjenere, og Gejstlighedens Indflydelse paa Menighederne begyndte at udarte til et mere og mere fuldkomment Prestedømme; der hørtes ogsaa nu af og til Stemmer, som fordrede, at de fornemste Gejstlige skulde leve udenfor Egteskab, og man begyndte at ville omgjærde Prestestanden med en anden end den rent kristelige Hellighed. Efter Kejser Constantins Dage blev Biskopsmagten lidt efter lidt den eneste kirkelige Magt, og Menighederne havde kun at lyde. Biskopperne paa Landet blev afhængige af dem i Byerne, og disse igjen af „Patriarkerne“, d. e. Biskopperne i Alexandria, Rom, Antiochia (fra Aaret 325 af), Konstantinopel (fra Aaret 381 af) og Jerusalem (fra Aaret 451 af). Dog snart hævede sig over de andre Patriarken i Verdens Hovedstad Rom, og dertil bidrog især, at den romerske Bispestol den Tid beklædtes af flere dygtige Mænd; navnlig var det Leo den Store, som grundede det romerske Bispedømmes Storhed (han var Biskop mellem Aarene 440 og 461). Kirkesamlinger og Rejsere tillagde Romerbisdommen Forrang fremfor alle andre; men det var

først en kejserlig — ikke kirkelig — Befaling fra Aaret 445 efter Kristus, som sagde, at hvad der blev bestemt i Rom, skulde ansees som

Hunnenfongen modtages i Rom af Pave Leo. (Efter et Maleri af Rafael).

Lov i Kirken, og at enhver skulde være forpligtet til at møde for den romerske Biskops Domstol.

Altsaa først 445 Aar efter Kristus blev det offentlig bestemt

— og det af den verdslige Regjering —, at Biskoppen i Rom
skulde være Kristenhedens Pave.

Kirkefaderen Aurelius Augustinus.

(Efter et Billede i en gammel Messebog).

Banens Magt sejrede tilslut over alle Indvendinger mod den nylavede Pavemagt. Hieronymus og Augustin, de to Mænd, som den Dag idag dog gjælder for at være de første Kirkesædne i den romerske Kirke, havde allerede forhen forsvaret den Mening, at alle Biskopper i Forening dannede Kirkens øverste Myndighed, og protesterede mod Romerbiskoppens anmassende Sprog; den afrikanske Kirke udelukkede endog fra sit Samfund dem, som kaldt paa at appellere til Rom; den store Kirkeforsamling Aar 451 tillagde Patriarken i Konstantinopel lige Værdighed med ham i Rom — dette var den kirkelige Erklæring —, men Biskoppen i Rom blev dog lidt efter lidt, hvad Kejseren havde udnævnt ham til, et Overhoved for den vesterlandske Kirke — ikke for den østerlandske.

Forunderlig nok var det omtrent paa samme Tid, at der opstod en Indretning, som senere fik saa stor Betydning for den pavelige Kirke. Eneboerlivet, som havde sin Grund i en skjæv Opfatning af den kristelige Verdensforsagelse, fandt netop dengang mange Beundrere og uddannedes til dette Munkeliv, der med sit Skin af en ganske særegen Hellighed maatte erstatte, hvad der manglede Kirkefolket selv af den sande kristelige Hellighed (Munkene kaldtes de Menneſker, som, for at kunne leve et helligt Liv, trak sig tilbage til Boliger, hvor de med Ligefinde levede adskilte fra Yderverdenen og forbundne ved fælles Bøfter, fælles gudelige Øvelser og strengt foreskrevet reglet Liv). Dog skal det ikke negtes, at Munkelivet i sin Begyndelse var ganske anderledes rent, end det nogenſinde ſiden har været, og at derfra ogsaa meget godt i sin Tid er udgaaet til Velsignelse for Kirken.

Samtidig med Pavemagtens Fremtræden begyndte ogsaa Spirerne til den romerske Kirkes Bildfarelser at nedlægges. I de prægtige Kirker, som traadte istedenfor den første Kirkes simple Forsamlingshuse, finder man allerede dengang, at Andagten forhøjeſes ved de ophængte Billeder. Mange havde hævet sin Røst imod Billedernes Brug, der ſaa let kunde blive en Misbrug; men de blev dog ſtedſe almindeligere, og tilslut befordrede de Overtroen istedenfor at belære Uvidenheden og anspore de Kristne til Efterfølgelse af de afbildede Martyrers (Blodvidners) Liv.

Gudstjenesten blev efterhaanden udſtyret med større Pragt end forhen, og især var dette Tilfældet med Nadverhandlingen. Medens den før havde været et Herrens Kjærlighedsmaal, til hvilket Menigheden ſelv bragte ſit Brød og ſin Vin med, begyndte den ſnart nu at betragtes ſom en Offerhandling af Preſten (Preſten tænkte ſig ſom paany at ofre Kristus for Menigheden), og de dermed forbundne Bønner antoges ſærdeles virkſomme, navnlig for de Afdøde. Det næſte Skridt var ikke langt borte: at betragte Nadveren ſom et Offer for de Døde.

Allerede fra Aar 400 omtrent tog ogsaa Grefrygten for Helgener og Martyrer en overtroiſt Retning. Agtet og æret har de Troendes og navnlig Martyrernes Minde altid været i Kirken. Men nu vidſte man hiſt og her allerede at fortælle beſynderlige Hiſtorier om deres virkelige eller antagne Levninger

og Efterladenskaber, og saa var det ikke saa vanskeligt at komme derhen, at man anraabte de Afdøde om deres Forbønner. Forgjæves lod Kirkelærernes Formaninger, at man ikke over Tjenerne maatte glemme Herren; en hedenst Overtro havde allerede indsnæget sig, og den tog ikke af, men til med Tiderne; den viste sig allerede nu ogsaa i den høje Betydning, man tillagte Valfarterne til de hellige Steder i Palæstina.

Ved Enden af den kristne Kirkes 2det Tidsrum (omtrent fra Aar 300 til Aar 600) findes altsaa allerede Vildfarelser ikke blot nedlagte som Spire, men allerede spirende i det kirkelige Liv.

Det er værd at lægge Merke til, at de store Kampe, som den kristne Kirke indtil da havde ført mod de hedenske og sektariske Løgne, for største Delen vare udfjæmpede uden den romerske Biskops Mellemkomst, og at indtil da Sandhedens Sejer (s. Ex. i Striden om Kristi Guddom og Natur) mere skyldes den østerlandste end den romerske Kirke.

V.

Vi kommer nu til den saakaldte Middelalder, som man regner fra Aar 600 til Aar 1500 omtrent. Disse 900 Aar er det egentlige Pavedømmes Tid; de er ogsaa det Tidsrum, hvori Kirkens Vildfarelser stød op og blomstrede og satte sin raadne Frugt i det kirkelige Liv. Det kan vistnok ikke ansees som en Anbefaling for Pavedømmet, at dettes Storhed gif Haand i Haand med Sandhedens Fordunkling og Kristenlivets Forfald, og Kirkens Forvildelser under det mægtige Overhoved i Rom er et sørgeligt Modstykke, som Historien leverer til den romerske Kirkes Paa-stand om, at den pavelige Kirke er den ene salig-

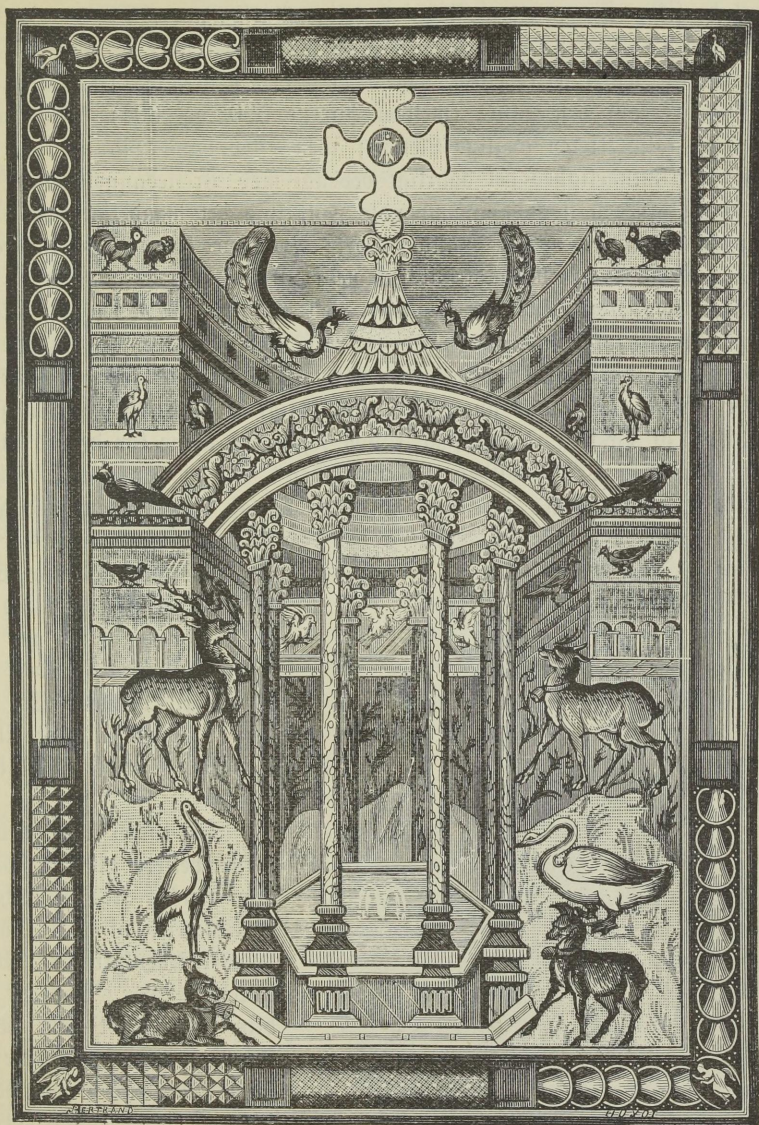
Helgenbillede fra det sjette Aarhundrede.

(Efter en Mosaik i Ravenna).

gjørende, og at St. Peters foregivne Efterfølgere skulde besidde en overmenneskelig Ufejlbarehed.

Det Skudsmaal skal imidlertid den første Tid af Middelalderens Kirke have, at der blev gjort meget for Kristendommens Udbredelse blandt de hedenske Folkelag i Europa. Her kom ogsaa Gudstjenestens Pragt og Presternes Mangfoldighed Evangeliet tilgode, forsaavidt som de raae Folk derved lod sig paavirke til Lydighed mod Kirken, der havde den dobbelte Opgave baade at vinde ved Evangeliets Mildhed og sætte sig i Respekt som en Opdrager og Læremester.

Ogsaa Munkenes Klostre spillede en ikke uvigtig Rolle under den Bevægelse, hvori Folkeverdenen dengang befandt sig; de blev Tilflugtsstederne for viden=

Den undergjørende Kilde (Kirken).

(Miniaturbillede af en Evangeliebog fra det ottende Aarh., engang ejet af Karl den Store).

stabelig Syslen og stille Liv, og det skyldes dem, at mangen Rundskab om de forgangne Tider ikke gik tabt for Efterverdenen. Det tilbagetrukne Munkeliv

talte et forstaaeligt Sprog for den Tids Uvidenhed med dens ofte blot ydre Antagelse af Kristendommen. Tyrsterne havde altid haft stor Lyft til at raade over Kirken; dengang var nu allerede den romerske Kirke mægtig nok til at forhindre, at de fik altfor meget at sige i kirkelige Anliggender.

Smidlertid — Kirkens Forfald var begyndt, og det viste sig først og fremst i Gejstlighedens Uvidenhed og ofte altfor verdslige Liv. Den dygtige Pave Gregor den Store (mellem Aarene 590 og 604) havde udrettet meget for at staae Kirken dygtige Lærere; men efter hans Tid gik det tilbage og det var i Almindelighed hel daarligt bevendt med Prestedannelsen.

Med Helligheden hos de nyomvendte Folk stod det maadeligt nok til; den gamle Kirkes Tugt var meget svunden bort; Bodsvæsenet blev mere udvortes, og Bøgestrafte begyndte at komme i Brug, uden at man endnu tænkte paa at sælge Syndsforladelse for Bøge. Ved Gudstjenesten lød nu ikke altid længere nogen Prædiken, det latinske Sprog, som brugtes ved Gudstjenesten, forstodes langtfra alle vegne, og det var naturligt, at Overtroen just ikke blev formindsket derved. Det var nu ganske almindeligt at anse Nådveren som en Offerhandling af Presten, der endog kunde fejre den alene for derved at redde de Afdøde, der var i Skjærsilden („Skjærsilden“ var et pinende Renselsessted for de Afdøde, mente man), fra denne lutrende Straf. Overtroen med Hensyn

til Helgenerne var stadig i Tiltagende; men i denne Periode blev det fremfor alle for Fru Maria, som fandt saa ivrige Lovprisere; der fejredes talrige Fester til hendes Ære, deriblandt ogsaa en Fest til Ære for hendes opdigtede Himmelfart.

Det romerske Pavedømmes Bestræbelser gik ud paa at gjøre Kirken aldeles uafhængig af Staten; vi skal snart se, hvorledes det lykkedes. Mindre lykkelige var Baverne i at blive anerkjendt som Kirkens Overhoveder af den hele østerlandske Kristenhed. En Kirkeforsamling i Konstantinopel Aar 692 hævdede atter for Patriarken der en lige Værdighed med ham i Rom. Derimod gjorde Pavedømmet et dygtigt Skridt fremad i Magt

Romerske Pave.

(Frestomaleri fra Middelalderen i St. Pauluskirken i Rom).

— rigtignok af en Kristi Myndighed modsat Slags — derved, at en Fyrste i Aaret 755 skjænkede Paven et helt Rige i Italien; saa blev da Baverne tillige verdslige Fyrster, og det er de den Dag idag, omend Kirkestaten ikke længere eksisterer. Følgen var, at der kun kom mere Verdslighed ind i det hele Paveregimente. Det var ikke godt at stille „det, som Guds er“ fra „det, som Kejsers er“, naar samme Person baade var et Stykke Kejser og en Guds Statholder paa Jorden.

Den pavelige Magt blev støttet ved en berygtet Samling af Love, der i dette Tidsrum første Gang saa Dagens Lys; den indprentede alle Kirker Underordning under den romerske Biskop og fremhævede sterkt Kirkens Uafhængighed af Staten. Af hvem denne Lovsamling er forfattet, og om den er sammensat i god Tro eller i aabenbar bedragerisk Hensigt, ved man ikke saa nøje; nok er det, at Baverne — første Gang Aar 858 — beraabte sig paa disse Love, der gjaldt for at være gamle Pavers Bestemmelser og derfor var et velkomment Middel til at give de pavelige Fordringer Eftertryk.

VI.

Gjennemgaar man Pavehistorien i Middelalderens mellemste Tid, da frembyder den et bedrøveligt Modbillede til den Apostels Historie, hvis Efterfølgere de foregive at skulle være. Det Navn, de antog: „Guds Tjeneres Tjener“, var det ydmyge Skilt, under hvilket de anmassede sig et Herredømme, der ligesaa meget tyranniserede Samvittighederne, som det tragede efter at udvide sig paa den verdslige Magts Bekostning (vi taler om Pavedømmet, ej om de enkelte Paver, af hvilke flere vistnok kunde besidde en Kristens Ydmyghed sammen med en Kirkefyrstes Myndighed). Baverne blandede sig ind i alle mulige Anliggender, ligesom Fyrstesønners Tronstridigheder til Skriftestolens Hemmeligheder. De affatte uden videre Biskoper, erklærede Kirkeforsamlings Bestemmelser for ugyldige, indstævnedes baade geistlige og verdslige Sager for den romerske Domstol. Stjændige Kvinder have havt Indflydelse paa Valget af Paven; endnu stjændigere Paver have siddet paa Roms Bispestol. Paver er blevne affatte af Fyrster, som de havde bedraget, er blevne trodsede af retsindige Biskopper — og dog trods alt dette, Pavernes Almagt gik i Middelalderen ud af de forskellige Rampe uden endnu paa længe at tabe synderligt i den store Masses Øjne.

Aar 1044 havde man det Syn at se to Paver paa én Gang; da blev Benedikt, der var valgt til Pave som 12-aars Gut, fordreven fra Rom af den nyvalgte Pave Sylvester; den lastefulde Benedikt folgte sit Pavedømme til en tredje, men opgav ikke sin Værdighed alligevel. Saaledes havde den romerske Kirke det Skuespil at se tre for én, der vilde agere St. Peters Efterfølger og gjerne gad være Kristenhedens Overhoved. Det var første Gang, man sloges i Kristi Kirke om at regjere hans Arv, — men desværre ikke den sidste Gang.

Alle tre Paver affattes Aar 1046 paa en Kirkeforsamling, som Kejseren lod holde. Man kan begribe, hvorledes Kirkens Tilstand var, naar slikt kunde passere, uden at Paveregimentet tabte sin Anseelse.

Med Aaret 1048 tog Pavekirken sig atter lidt op; der udkom strenge Forbud mod, at de gejstlige Embeder folgtes; der udgik skarp Advarsel mod Presternes Uædelighed, og man søgte at gjennemføre hos alle Klasser af Gejstlige Forbudet mod Egteskab; Pavevalget vilde man sikre mod verdslig Indflydelse og bestemte, at det skulde foretages af Kardinalerne (de fornemste Biskopper).

Det hjalp kun lidt. Gejstligheden var udartet; Klostrenes stigende Rigdom havde bragt Lasterne ogsaa indenfor deres Mure, og for at bøde paa det udartede Munkeliv oprettedes nye Munkeordener, som hyslede med Ungdommens Undervisning, med Videnskab og Kunst (at Helligheden maatte opnaaes gennem Munkelivets Kunstighed, viser noksom, at Kristenfolket var udeluffet fra den egentlige kristne Hellighed). Det kristne Folks Liv vantrivedes, da det kun altfor meget stortede paa kristelig Oplysning. Bibelen var oversat paa Latin, forstodes derfor ikke af Folket og var ovenikjøbet vanskelig at overkomme, og desuden manglede der Mænd, dygtige til at fortolke den; man maatte være fornøjet, om man fik høre en Prædiken, der omhandlede det allernødvendigste i Salighedsvejen. Intet Under, at Overtroen gjorde Fremskridt. Den understøttedes ikke lidt derved, at Pengebøden, der saa let kunde misforstaaes, blev almindelig anvendt. Bodsvæsenet undroges mere end tilbørligt Biskoppernes Opsigt, alt efter som disses Myndighed sank og Pavens steg. Mange Bodsfærdige begav sig til Rom, og Paverne tog Anledning heraf til at anmasse sig en uindskrænket Indgriben i Bodsvæsenet. Det kunde hændes, at lastefulde Personer, som var utilfredse med den af Biskoppen paalagte Bod, fik Absolution, naar de vendte sig til Rom; de Protester, som flere Biskopsforsamlinger nedlagde herimod, frugtede intet. Men Paven overgik sig selv først, da han tilloft sig at udtale Exkommunikation (Udelukkelse fra Kirken og dens Goder) eller „Ban“ over hele Landstrækninger, for derved at høje overmodige verdslige Herrer og Fyrster til Eftergivenhed.

Overtroen trængte sig alt mere ind i selve Gudstjenesten, der nærmede sig betænkeligt til at blive ligefrem en Helgen-, Relikvie- („Relikvier“ kaldtes Helgenernes Esterladenskaber) og Billedtjeneste. Istedenfor at modarbejde denne Retning, laante Paven den netop sin Bistand. Hidtil havde hver Menighed kunnet udvælge sig sine særegne Helgener; men allerede fra Aaret 993, da en Pave erklærede en nys afdød from Biskop for en Helgen for den hele Kirke, begyndte denne Helgenfortegnelse, der paanødte alle Kirker den ene Helgen efter den anden. Det kunde ikke slaa fejl, at der fandtes Bedragerere, som vidste at benytte sig af Tidens Lettroenhed paa mange Slags Vis (s. Eks. ved at udgive Dødningsbeben for undergjørende Relikvier o. desl.).

Det kunde heller ikke ventes at staa bedre til, da den kristelige Troesvidenskab (Theologiën) var saagodtsom lagt paa Hylde. I Frankrige havde der omkring Aar 800 været nogen Dannelsen blandt Presterne, den fandtes senere tilbøls endnu i Klosterkolerne, men i det 10de Aarhundrede var den forsvunden, indtil

der omkring Aar 1000 atter vaagnede lidt videnskabelig Sans, men altfor utilstrækkelig til at bøde paa den geistlige Uvidenhed. Om den kirkelige Lære var der af og til nogen Meningsudveksling, men den førte ikke til noget synderligt Resultat. Læren om den uforkyndte Naade, saaledes som Augustinus havde udviklet den, var vel i Navnet antagen som romersk Kirkelære, men i Virkeligheden var det noget andet end denne rene evangeliske Sandhed, der blev lært af den store Hob af Præster. Med Hensyn til Nadverlæren var allerede i det 8de Aarhundrede den Mening fremsat, at Brød og Vin forvandlede sig til Kristi Legeme og Blod; denne Anskuelse, som passede godt til den hele Tidsets retning, blev i Tidernes Løb mere og mere almindelig, og man lod sig ikke overbevise af enkelte Mands Forestillinger imod denne ubibelske Opfattelse. En Beslutning i Rom Aar 1079 satte det pavelige Stempel paa denne ubibelske Forvandlingslære.

Før vi gaar videre, maa vi endnu erindre om, at i denne Tid Stillebæggen mellem den romerske og den østerlandske Kirke blev oprejst for bestandig; det var i Aaret 1054, da Paven i Rom og Patriarken i Konstantinopel gjensidig udslyngede Bannet over hinanden. Den østerlandske Kirke har aldrig nogensinde erkjendt den romerske Pave for Peters Efterfølger og Kristenhedens Overhoved.

VII.

Straks efter fremtraadte imidlertid først den Mand, hvem det var forbeholdt at fuldende dette opadstræbende Byggeverk, som Pavekirken i Sandhed var. At Pavedømmet uddannedes til et fuldkomment Pavevælde, havde Gregor den Syvende den tvilsomme Fortjeneste af; han var Pave mellem Aarene 1073 og 1085. Han var oprigtig — dog som et Barn af sin Tid — begejstret for Kirkens Vel, og i Kirken troede han at se et Kristi Rige paa Jorden, der skulde omfatte alle jordiske Forhold, de største med de mindste, og i hvilket Paven var sat som en Kristi Statholder. Han vilde føre Kirkens Tjenere tilbage til deres forsømte Hyrdepligter og anvise Tyrsterne det Kald at være Kirkens Beskyttere istedenfor at benytte dens Tjenere til Opnaaelse af verdslige Formaal. Med sin Dygtighed og store Driftighed grundlagde han et mægtigt Herredømme, der imidlertid verdsliggjorde Kristi Rige for meget til, at det kunde bestaa med Kirkens sande Vel. For at gjøre Kirkens Tjenere uafhængige af alle borgerlige Forhold fornøede han det strenge Forbud mod Præsternes Egteskab og Forbudet mod at besidde Embeder, man var kommen til ved Salg og Kjøb. Pavelige Udsendinge rejste gennem Landene med fuld Myndighed til at straffe de ulovlige. Offentlig udtalte han nu den Paastand, at Paven havde som Kristi Statholder uindskrænket Magt over alt baade geistligt og verdsligt Regimente. Han banlyste den tyske Kejsers Raadgivere, truede en Konge med den samme Straf og forbød alle Tyrster at udnævne og indsatte Præster eller Biskopper. Den tyske Kejser nødtes til at

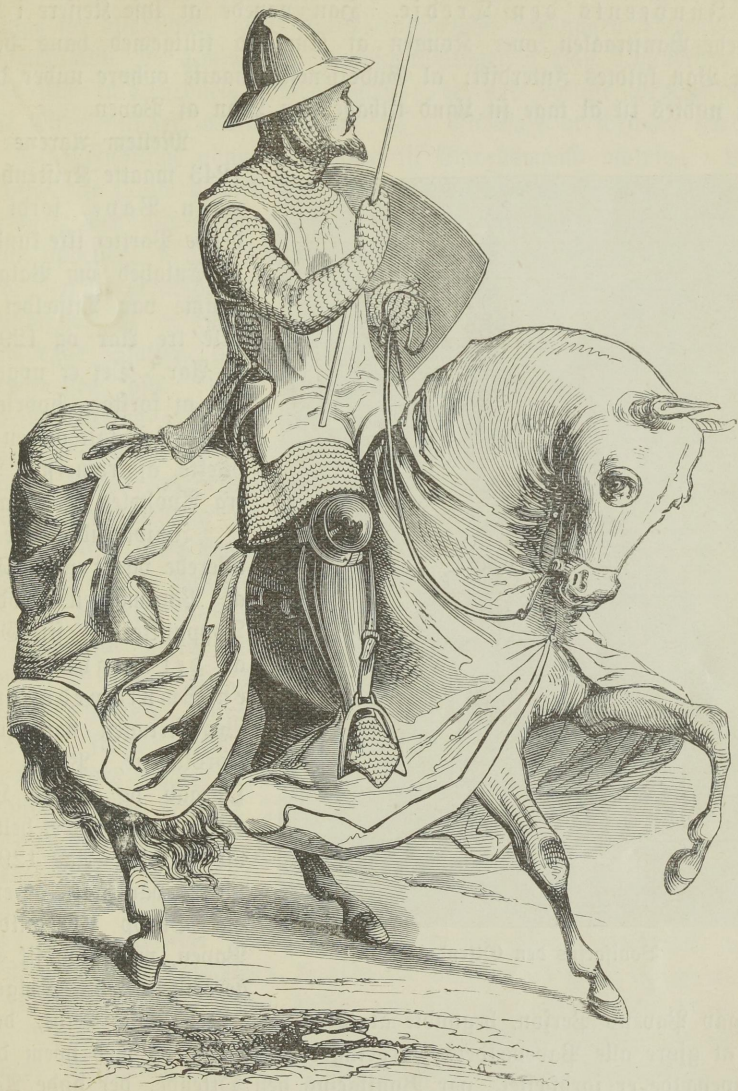
ydmyge sig for den almægtige Pave og maatte barbenet i tre Dage vente i Pavens Slotsgaard paa hans Absolution. Den forbitrede Kejser rejste hjem, men kom tilbage med en Hær, indtog Rom, og Paven maatte ende sine stolte Dage i Landflygtighed — uden dog at være overvunden. Efter hans Død stred et kejserligt og paveligt Parti om Pavestolen, og den romerke Kirke var atter for en Tid begavet med to Paver paa én Gang.

Pave Gregor den Syvende.

Mere end noget andet bidroge nu Korstogene for en lang Tid til at befæste den pavelige Indflydelse omkring i Landene. Deres Hensigt var at udfrie det hellige Land af Muhamedanernes Hænder. Pavelige Udsendinge rejste omkring for at opflamme Gemytterne til det højhellige og Gud velbehagelige Foretagende, og en Skare af alle Slags med Riddere og Fyrster i Spidsen fulgte Opraabet, dog just ikke altid af religiøse Bevæggrunde. Korstogene begyndte Aar 1096 og varede med lange Mellemrum i omtrent to hundrede Aar.

Smidlertid hindredes Baverne ikke i at ligge i gjentagne Stridigheder med Kejseren, under hvilke snart Paven, snart Kejseren blev den ydmygede Part.

Ridder fra Korstogenes Tid.

Mellem Aarene 1130 og 1138 fandtes atter to samtidige Baver, der hver især paastod at være St. Peters Efterfølger; ligesaa Aar 1159.

Med Aaret 1154 begyndte de mere end hundrede Aar vedvarende

Kampe med de tyffe Kejsere. Man skal ikke kunne fige om Kristi Statholdere, at de just mindede meget om ham, som kaldtes og var „Freds fyrsten“.

År 1198 kom endelig en Mand med Gregors Kraft paa Pavetronen, nemlig Innocents den Tredje. Han vovede at lyse Kejsere i Ban, og udslynge de Banstraalen over Kongen af England tilligemed hans hele Land (saadant Ban kaldtes Interdikt; al Gudstjeneste maatte ophøre under den Tid); Kongen nødtes til at tage sit Land tilbage som Lehn af Paven.

Bonifacius den Ottende.

Mellem Årene 1241 og 1243 maatte Kristenheden leve uden Pave, fordi de stridende Partier ikke kunde komme til Enighed om Valget. Det samme var Tilfældet 1268 i hele tre År og 1292 atter i to År. Det er noget vanskeligt at forstaa, hvorledes man endnu kan tale om en uafbrudt Række af romerske Biskopper fra Apostelen Peter af!

Imidlertid havde der nu allerede været enkelte Tegn paa, at Pavemagten havde naaet Toppunktet af sin Glans, og at det begyndte at gaa en Smule nedover igjen. Begeistringen var kjølnet for Korstogene, Paven udstedte Opraab og gjorde Løfter — men forgjæves; det hellige Land tabtes atter År 1291. Det uhorste var skeet, at en ærværdig Biskop ikke vilde lystre Paven, men blev sit Sjælesørgerembede tro. Selgenstinnethet

der omgav Pavens Person, begyndte at tabe sig. Den sidste Pave, der endnu vovede at gjøre alle Pavevældets Fordringer gjældende, og med hvem det egentlige Pavevælde er jordsfæstet, var Bonifacius den Ottende, der døde År 1308.

VIII.

Dette var nu Ydersiden af de Århundreders Pavehistorie. Hvorledes saa det nu ud i dette mægtige Statslegeme, som den vesterlandste Kristenhed dannede?

Paven var som Peters Efterfølger bleven Guds Statholder paa Jorden og Kirkens uindskrænkede Overhoved, og man havde endog begyndt at tillægge ham Ufejlbarehed; han var udelukkende i Besiddelse af al lovgivende Magt, kunde fritage for alle Love, men selv ej indstævnes for nogen Domstol. Han alene sammenkaldte de almindelige Kirkeforsamlinger. Han behandlede Biskopperne som sine underordnede Embedsmænd; de var edeligt forpligtede til at holde alle Esterretninger hemmelige og til i Nødsfald at forsvare Kirken med Vaaben. Sine Yndlinge udnævnte Paven til Embedsmænd omkring i Landene, og en Banskættelse fulgte øjeblikkelig, hvis man vægrede sig for at anerkende disse Personer, der ofte bestyrede sine Embeder ved lejede Følk. Til Paven kunde man appellere i alle Tilfælde; han havde udelukkende Ret til at afsluttede og dispensere. Han besad Myndighed til at raade over Kirkens Gods, til at paalægge Skatter, til at optage Afhøde i Helgenfortegnelsen osv. Han sendte Legater (Sendemænd) omkring i Landene med uindskrænket Fuldmagt, og gennem dem blev Guds Statholder ogsaa paa sin Raade allestedsnærværende, som han jo allerede — menneskelig talt — var almægtig. Wegen Rytte kunde disse Legater vistnok stifte ved f. Eks. at ordne fjerne Landes Kirkevæsen; men det geraadede dem just ikke til stor Værd, at det hændte, man af Frygt for deres Udprædninger gav dem Penge for, at de skulde blive borte.

Gejstlighedens Ustraffelighed var just ikke aldeles pletfri; trods Kirkelovene forsømte mange Biskopper for andre Syssler deres Hyrdeembede; den ugifte Stand, hvortil Kirkens Tjenere var bundne, kunde naturligtvis ikke andet end medføre megen Uedelighed.

Den store Indflydelse paa Folket var det Munkene, som tilvendte sig. De optraadte som Budsprædikanter, var ofte Sandhedens frimodige Talsmænd, sørgede for de Fattiges Pleje og glemte heller ikke at dyrke Videnskaberne. Der opstod nye Ordener, tildels med meget strenge Regler for Livet i Klostrene, og mangan fortjent Mand tilbragte sit virksomme Liv indenfor Klostrenes Mure. Af størst Betydning for Pavedømmet blev de nu stiftede Tiggermunkordener (Dominikanere og Franciskanere). De skulde antage sig Folkeundervisningen og sørge for den forglemte Sjælepleje og selv kun leve af Folks Almisser. Deres Indflydelse voksede ogsaa utroligt; Tiggermunkene var Folkets yndede Prædikanter og Fyrsternes Skriftestædre, og flere af Middelalderens mest berømte Lærere udgik fra disse Ordener.

Hist og her stiftede ogsaa Lægfolk frie Foreninger, som skulde tjene til

Franciskanermunk.

gjensidig Opbyggelse, men de blev forfulgte baade af de mistænksomme Præster og de iverysge Munke.

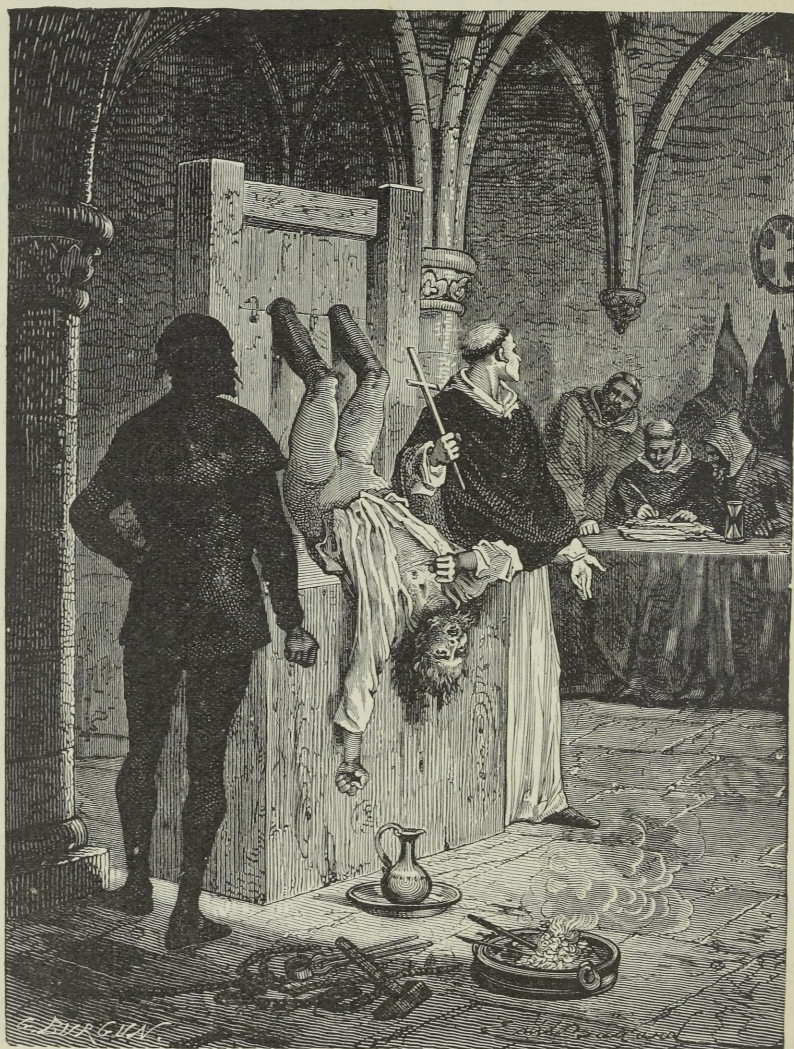
Trods de mange fromme Munkes store Indflydelse, trods den Bækkelse, som kunde spores ved Korstogene og de flere opdukkende Sekter dengang, Helligheden kunde dog ej trænge ned til Folkets Masse, som mere holdtes i Ape end helliggjordes ved den Slags Kristendom, uvidende Præster da foredrog. Enkelte store Lærere formanede til folkelig Prædiken og foregik selv med godt Eksempel, og Højskoler oprettedes til Gejstlighedens Uddannelse; endog en og anden Oversættelse af Bibelen i Folkesproget kom tilsyne; men Sekterne, som netop søgte at udbrede Bibelen, gjorde al Bibellæsning mistænkelig i den herskende Kirkes Øjne, og Folket, som fik Syn for Presteskabets ubibelske Prædikemaade, blev tilsidst af Paverne al Læsning i Bibelen forbudt. Hermed var Overtroen godt tjent; Grefrygten for Relikvierne steg til en næsten afgudist Tilbedelse, paa Underhistorier blev der snart ingen Ende, og Balsarter til „hellige Steder“ gik foran de helligste Pligter. Fremforalt tog Tilbedelsen af Jomfru Maria, „Himmeldronningen“, Overhaand, saa at i Klostrene endog en Lørdagsgudstjeneste holdtes til hendes Ære. — Det var i denne Tid, at den gjerningshellige Skik at bede med „Rosenkransen“ blev almindelig; og denne Skik, som simpelthen efter Kristi egne Ord (i Matthæus 6. Kap.) er hedenst, er endnu i Brug overalt i den romerske Kirke; Bønnen er Kristenlivets første Ytring, og den romerske Kirke har ved sin Maade at bede paa sælbet Dommen over sig selv. — Til kristelige Fester søjede sig stundom en hedenst Frihed, og man tillod sig i Kristenheden at holde Gælsfest, Narrefest o. desl., en Tøjlesløshed, som trodsede alle Forbud og kun med Tiden tog mere og mere Overhaand.

Overtroen i Livet gik Haand i Haand med Forvandskningen af den rene Lære. Hst og her hørte man allerede foredrage Læren om Jomfru Marias ubesmittede Undfangelse i Moders Liv, men offentlig Kirkelære er den dog, som vi vide, først bleven i vore Dage, og al Strid derom er altsaa nu affsaaret. — Sakramenternes Antal bestemtes i denne Tid til syv, og i at fejre dem fandt kun Overtroen altfor rig Næring. Det blev nu almindelig Kirkelære, at Brødet forvandles i Nadveren til Kristi Legeme, Vinen til Brød; et Koncilium besluttede Læren, og Paven Innocents stadfæstede den Aar 1215, og Modsigelsen imod denne Vildfarelse maatte efterhaanden forstumme. Nogle Aar efter forordnedes ogsaa Nedknælingen for „Hostien“ (det indviiede Brød). Det var ogsaa først i denne Periode, at man mere almindeligt unddrog Lægfolkets Nydelsen af Vinen. Merkværdigt nok havde Pave Leo endog udelukket af Kirken alle, der ikke vilde nyde Vinen, som Brangtroende; men saa begyndte man med at række Lægfolkets Brød dyppt i Vin og tilslut kun Brødet, en Brug, imod hvilken baade en enkelt Pave og anseede Kirkelærere havde erklæret sig (der skal, som man skjønner, lidt mere end Mennekeforstand til for at fatte, hvorledes Paverne i Troessager kunne være usejlbare, naar den ene Pave antager, hvad den anden forkaster som Branglære). Følgen blev, at

Kommunionen forsømtes, og Aar 1215 saa man sig nødt til at fastsætte, at Lægfolk under Straf af Udelukkelse af Kirken skulde gaa tilaltes idetmindste én Gang om Aaret. Man kan jo paa den Maade kun gjøre det bedst mulige for, at Herrens hellige Maaltid misbruges og bliver en Sovepude for den slumrende Samvittighed. Endnu større Skade for Kristenlivet voldte dog „Bodens Sakrament“. Vi maa herved erindre, at de romerske Kirkelærere inddelte „Boden“ i „Hjertets Sønderknuselse“, „Mundens Bekjendelse“ — som er unødvendig, om den end er at anbefale — „den skyldstgjørende Gjerning“ — hvilket netop er hedenst og tilintetgjør baade Begrebet Synd og Begrebet Naade; man lærte, at „Skjærsilden“ var Afsoningen efter Døden for de Synder, der var begangne efter Daaben, og istedenfor Skjærsilden kunde nu „Kirkestraffene“ træde, som Kirken atter havde Ret til at lade erstatte ved Tjenester, som Synderen viste den selv. Dertil kom nu, at Kirken, som man sagde, ejede en Skat af Kristi og Helgenernes oversflødige Fortjeneste, og at Kirken kunde meddele af den til Syndere, der behøvede „Skyldstgjørelse for fortjente Straffe (denne pure Fabel og Hedendom bestemte Pave Clemens Aar 1343 at skulle være den romerske Kirkes offentlige Lære, hvad den da ogsaa nu for Tiden er). Vel skulde nu Afsladen (Fritagelsen for Kirkestraffen) ikke være det samme som Syndstilgivelse; men Forskjellen blev snart, som rimeligt kunde være, glemt af det store Folk, ligesom ogsaa, at Betingelsen for at faa Afslad dog maatte være Troen og Kjærligheden til Kristus og hans Kirke, og den almindelige Mand troede ved udbortes Tjenester, og navnlig ved Penge, ligesom at kunne kjøbe sig Eftergivelse af alle Syndens Straffe. For at forhindre en altfor stor Misbrug med denne Afslad maatte Pave Innocents allerede Aar 1215 lade udgaa den Befaling, at enhver Lægmand skulde én Gang aarlig skrifte alle sine Synder for Presten, der da skulde bestemme Bodens Bestaaenhed. Saa kan nu en romersk Katholik bekjende alle sine Synder for Presten og glemme, at „ingen kan tælle Misgjerninger“, gjøre Kirkebod og glemme, at kun Kristi Død gjør Skyldst for Alverdens Synd, og at kun Troen paa den regnes for Retfærdighed af Gud. Det var og er ikke det mindst farlige ved den romerske Kirkes Afslad, at den blev og bliver meddelt for enkelte og ikke for alle Synder; thi det ligger jo da saa nær at tro, at man kan have Tilgivelse af Gud for enkelte Synder, medens det dog staar fast, at enten har man sine Synders, alle Synders Tilgivelse, eller Synden er ikke forladet. Den „fuldkomne Afslad“, Eftergivelsen af alle Kirkestraffe, indvilgedes første Gang Aar 1086 af Pave Viktor for dem, der vilde deltage i et Tog mod de Bantroer i Afrika; senere udstræktes den til alle Deltagerne i de almindelige Korstøge.

Det var en Ulykke for Kirken dengang, at Theologerne ikke frit turde forstø om den guddommelige Sandhed, men kun havde at tage den hele romerske Kirkelære for god, den de da forsvarede og udviklede med megen Skarpsindighed og Spidsfindighed; Spekulationer over den nedarvede Kirkelære — hvad enten den var bibelsk eller ubibelsk — var nu kirkelig Videnstabs. Theologerne uddannedes dengang især ved Læsning af de gamle hedenstke Vismænds (Filosofers) Bøger;

men, hvor meget Forstanden end kunde udvikles derved, Forstaaelsen af Troens Hemmeligheder gjorde ikke Fremgang paa den Maade, og Følgen var, at umerkelig Kristi Fortjeneste, Synd og Naade tabte sin dybe Betydning, og at Gjernings-

Et af Inkvisitionens Ofre.

helligheden blev understøttet af Lærdommen og Skarpsindigheden, og Bildfarelserne i Læren befestedes ved at faa Videnskabens Stempel paatrykt sig. Theologernes verdslige Lærdom satte en Skillevæg op mellem deres Erkjendelse og den almindelige Erkjendelse af Kristendommen; Folket sank dybere ned i Uvidenheden, medens Iveren for det rette Studium af Guds Ord kjølnedes.

Da nu den religiøse Trang hos den store Masse af Vægfolket ikke blev tilfredsstillet, saa var det ej forunderligt, at der dannede sig en Mængde Partier og Sekter, der var forbundne ved fælles Mangel paa Agtelse for den herskende Kirke, men forresten var meget forskellige og ofte ikke renere i Læren end Kirken selv, da just ikke altid Guds Ord var dem den eneste Retsnuor for Lære og Liv. Det pavelige Regimente anvendte baade List og Vold for at undertrykke dem, men formaaede aldrig at udrydde dem. Det reneeste af alle disse Partier var Baldenserne, der, trods alle Forfølgelser, har holdt sig standhaftige lige til vore Dage. Det har ikke været smaa Midler, som Pavekirken har anvendt til Sekternes Udryddelse; omtrent Aar 1200 udsendte Paven Legater med udstrakt Myndighed til at undertrykke alle „Kjætterier“, og der foranstaltedes i det sydlige Frankrige endog et formeligt Kørstog mod Kjætterne, under hvilket saavel uskyldigt som skyldigt Blod blev udgydt med et sandt djævelsk Raseri. Biskopperne forpligtedes til at ansætte edsvorne Mænd, der skulde opspore Kjætterne og overgive dem til Kirkens Straf; allerede de Folk, som ikke gik til alters paa de store Højtider, ansaa man for mistænkelige Personer. Men Kronen paa den Sjendighed, hvormed Pavens Kirke gik frem mod Sekterne, satte de saakaldte Inquisitionssdomstole, der oprettedes Aar 1232. De blev besat med Munkel alene, antog hemmelige Klager mod alle Mistænkte, fængslede alle mistænkelige, pinte ved tildels affhyelige Midler Bekendelser ud af dem, paalagde al Slags Bod eller overgav dem til Døden paa Baalet. Man skal ikke bestynde den romerske Kirke for at have kæmpet med aandelige Vaaben alene; men det er jo ogsaa kun Sandheden, der tør overlade sin Sag til de aandelige Vaaben.

IX.

Bonifacius den Ottende havde tilslut ligget under i Kampen med Kongen af Frankrige, som han havde sat i Ban, efterat han iforvejen i en berhyttet Bulle (Brev) fra Aar 1302 havde gjort Læren om Pavens uindskrænkede Myndighed til en Troesartikel (nødvendig til Salighed). Efter hans Død stredes Partierne om Pavestolen, og det endte med, at den nye Pave flyttede fra Rom og bosatte sig i Frankrige, hvorved den franste Konge fik en betydelig Indflydelse paa Guds Statholder; Opholdet i Frankrige, den saakaldte „babiloniske Landflygtighed“, varede i henved 70 Aar. Pavemagten sank i Anseelse, da Pavehoffet forlod den gamle minderige Stad Rom, hvortil nu kom, at den kristne Paves Hof blev Hovedsædet for alskens Fordærvelse. Mellem Aarene 1314 og 1316 stod Pavestolen igjen ledig paa Grund af Partikamp.

Tiden for den pavelige Almagt var forbi; Fyrsterne begyndte at appellere fra Pavens Kjendelse til en almindelig Kirkeforsamlings Afgjørelse; Skrifter, som ytrede sig imod de pavelige Anmasselser, turde nu se Dagens Lys, og man talte allerede lydelig om, at den fyrstelige Magt og Myndighed ikke stammer fra Pavens Forleninger.

Men Dødsstødet bibragte Pavevældet sig selv, idet i Aaret 1378 det store „pavelige Schisma“ (Splittelse) opstod; hele den vesterlandste Kristenhed delte sig i to Partier, hver med sin Pave, og denne Splittelse varede lige til Aaret 1417. Modsigelserne mod Pavens selvgjorte Myndighed turde nu friere løfte Hovedet op, medens paa samme Tid den romerske Kirkes Misbrug traadte saa aabenbart frem, at ikke nogen Sjæl længere kunde lufte Djnene for dem. Der var i hele 40 Aar ingen almindelig anerkjendt Pave at finde, og Troen paa Nødvendigheden af et synligt Overhoved begyndte at vakle sterkt; begge Paver satte hinanden gjenfidiq i Van, og alt flere og flere Stemmer hævede sig for at faa sammenkaldt et almindeligt Koncilium, hvem Paverne skulde underkaste sig.

Paa denne Tid blev „Jubelaarene“ bestemte at skulle holdes hvert 33te Aar. Et Jubelaar var det Aar, hvori Folk, som vilde valse til Peterskirken i Rom, skulde faa fuldkommen Afslad for et helt syndefuldt Liv. Første Gang var Jubelaaret holdt Aar 1300 og skulde gjentages hvert 100de Aar, men allerede Aar 1343 var det omberammet til hvert 50de Aar, og Aar 1389 forfordedes Tiden til hvert 33te Aar, som det hed, paa Grund af det mennefelige Livs Kortvarighed, men i Virkeligheden, fordi disse Jubelaar indbragte Paverne og Romerne mange Penge. Men Afsladskræmmerne, som rejste omkring i Landene, fordrede ikke engang Rejsen til Rom, men solgte Afsladen mod Indbetaling af Rejsepengene. Forresten dreves nu Pengeudpresninger uden Skj i den pavelige Kirke, for at fylde de ødsle Pavers tomme Skatkammer; en Pave lod sig endog af dem, hvem han gav Løfte om endnu ikke ledige Embeder, forud betale det første Aars Indtægter af Embederne. Paverne maatte finde sig i at døje de haardeste Bestyldninger i sig Anledning.

Kardinalerne blev endelig kjede af sine stridige Paver og udfrev et Koncil til Aaret 1409; indsigtsfulde Theologer søgte at forberede en „Reformation paa Hoved og Lemmer“ og at oplyse Samtiden om, at Paven vel var Kristenhedens synlige Overhoved, men at en Forsamling, som repræsenterede hele den hellige almindelige Kirke, dog stod over Paven og i Nødsfald endog kunde affætte ham. Kirkeforsamlingen blev virkelig afholdt, høje og lave Gejstlige mødte frem i hundredevis, men Kirkens Under blev langt fra lægede; tvertimod, da de to Paver ikke vilde møde for Forsamlingen, erklærede denne dem for Menedere og Rjættere og valgte en ny Pave, saa der nu, da de gamle ikke vilde takke af, fandtes 3 Paver paa én Gang, der gjenfidiq forbandede hverandre. Den ene af Paverne (han havde i sin Tid drevet Sørøveri) nødtes til at udskrive et nyt Koncil Aar 1414 i Byen Costnitz. Der mødte nu Kejser og Pave og flere Tusend gejstlige og verdslige Herrer. Pavens Sag stod saa slet, at han flygtede af Frygt for at blive affat. Kirkeforsamlingen afgav den Erklæring, at den selv repræsenterede den stridende Kirke, havde sin Myndighed fra Herren selv, og at alle, ogsaa Paven, havde at underkaste sig dens Beslutninger. Paven blev affat og holdtes fangen paa samme Sted, hvor han kort før havde ladet det frimodige Sandhedsvidne Johan Huss indespærre; ligesaa blev ogsaa

de to andre Paver affatte. Nu skulde man da tage fat paa Kirkeforbedringer; men man begif den Uflogskab først at vælge en ny Pave, og denne forstod snart at tilintetgjøre Forsøgene paa en Reformation, saa at tilhyneladende Paven kunde vende hjem fra det frygtede Koncil som Sejerherre; Koncilet havde dømt Evangeliets Vidner Huss og Hieronymus til Baalet og dermed bevist sin Umyndighed til at forbedre Kirken; Koncilet opløstes og modtog af Paven fuldkommen Absolution for alle sine Synder indtil Dødstimen.

Aaret 1431 samledes et nyt Koncil i Basel. Paven søgte paa alle Maader at faa det opløst, men Forsamlingen erklærede, at de almindelige Konciler ikke stod under, men over Paven. Denne lod det nu formelig opløse, men Koncilet begyndte Proces mod Paven, og Aar 1434 kom det til et Forlig, saa at nu Koncilet kunde gjælde for anerkjendt af Paven ogsaa. Nu begyndte det at ville reformere Kirken ved at sætte Grænser for Pavernes Misbrug af sin Magt; men Paven udstrev et nyt Koncil, da det gamle blev ham for nærgaaende; og han kunde nu glæde sig over at se to Konciler staa mod hinanden og gjensidig fordømme hinanden. Denne Spaltning bidrog naturligvis til at undergrave den Anseelse, som de almindelige Kirkeforsamlinger forhen nød.

Middelalderens sidste Aartier var just ikke den ærefuldeste Tid for Guds selvgjorte Statholdere paa Jorden; saa store Handlinger udmerkede dette Tidsrum, men derimod mange nedværdigende Tildragelser. Vi vil kun nævne de mest iøjnefaldende Begivenheder.

Aar 1439 affattes Pave Eugenius af Baseler-Koncilet som Meneder og Kjetter, og en anden valgtes i hans Sted; men det almindelige Folk havde tabt sin Respekt for Koncilet, og Paven istemte bagefter kun en saa meget mere overmodig Tone.

Efterat Tyrkerne ved Konstantinopels Erobring Aar 1453 havde faaet Fodfæste paa europæisk Grund, ophød Paven Kristenheden til et Korstog mod disse Bantroe, men man laante hans Opfordring intet Ore, da man kjendte og frygtede Pavernes Dygtighed til under allehaande Paaskud at presse Penge ud af Folk.

Omkring Aar 1460 sad en meget klog Mand paa Pavestolen; han havde

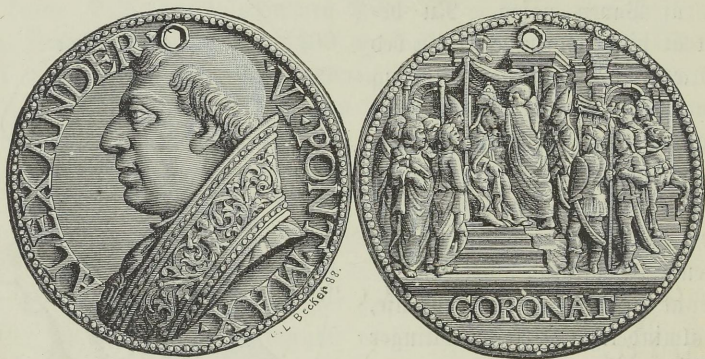

Johan Huss.

den Omhu at fordømme Koftnizer- og Bafeler-Koncilernes Beflutninger og derved firkte fig mod nærgaaende Indfrænkninger af den pavelige Magt.

Efter en udfværende Pave, der udmerkede fig ved at bestemme Jubelaarets Afholdelse til hvert 25de Aar, kom en anden af samme Slags, som har forøget Pavernes Fortjeneste af Kristi Kirke ved at anlægge offentlige Huse for Utugt i Rom for derved at fylde sine tomme Kasser, og hvis Bestræbelser forresten kun gif ud paa at ftaffe sine Yndlinge Fyrstendømmer og Rigdomme. Hans Eftermand, den hellige ugifte Mand, havde 16 Børn.

Aar 1492 blev Alexander den Sjette Pave ved offentlig at tilkjøbe fig Kardinalernes Stemmer; den samme Person var dog nidkjær for Kirkens Sag; thi nogle Aar bagefter dømtes til Baalet en af de faa Talsmænd, som Evangeliet i den sidste Tid fandt i Italien selv. Den hellige Pave sørgede med

Alexander den Sjette Borgia.

Omhu for at berige sine Børn, iblandt hvilke der fandtes en Brodermorder, hvem hans Fader Paven ophøjede til Kardinal; han var troløs i den højeste Grad; flere rige Kardinaler lod han forgifte, han døde tilslut selv af Gift.

Endnu engang, Aar 1511, aabnedes et Koncil i Italien; man skulde tro, at Paverne havde gjort sit Bedste for endelig at vække Kristenhedens Foragt og lade Kirkens Dom ramme sig — og dog kunde denne Kirkeforsamling ingen Anseelse opnaa og blev snart opløst, uden at der var kommet noget ud af den Proces, som blev anlagt mod Paven.

Den sidste Pave før den lutherfke Reformation var den dannede og godmodige, men ødsle og vantroe Leo den Tiende; han lod ogsaa holde en Kirkeforsamling, men i selve Rom, saa at den altsaa kom til at staa under Pavens Indflydelse, og den stadfæstede da ogsaa kun paany Pavens uindfrænkede Magt; Koncilet opløstes derpaa Aaret 1517, uvidende om, at i Guds Raad noget andet var bestemt; det var det samme Aar, som skulde bibringe den ugudelige Pavekirke Uiofsaaaret ved den tilfyneladende ubetydelige Begivenhed, at en Munk gav sig til at angribe det ukristelige Afsladsvæsen.

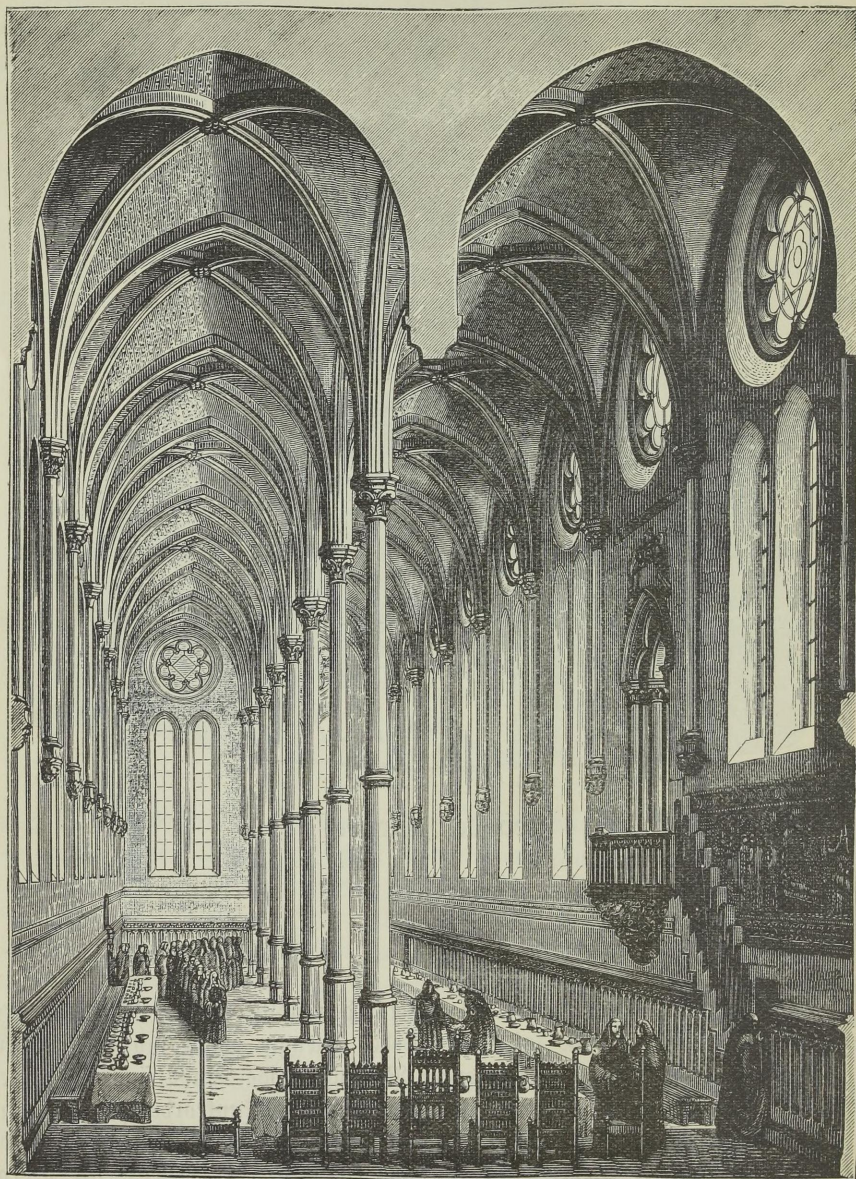

Leo den Tiende.

X.

Munkesvæsenet delte Lod med alt andet i den sidste Tid af Middelalderen; Forvildelserne i Væren og de tøjsløse Seder trængte ogsaa ind der, medens paa den anden Side den friere og renere Retning ogsaa fandt sine Tilhængere blandt Munkene. For det meste stødte dog de gamle Munkeordener ud, og kun Tiggermunkene bevarede sin gamle Anseelse. Ved Siden af dem dannede der sig i denne Tid enkelte Steder frie Foreninger af Gejstlige og ogsaa af Lægfolk, der søgte at arbejde med Ord og Kjærlighedsgjerning blandt andre eller kom sammen til Læsning af Skriften og gjensidig Opbyggelse. De blev længe forfulgte og fordømte som Kjettere, indtil de endelig opnaaede at finde Anerkjendelse og taales selv af Paverne.

De store romerske Kirkelærere var borte, og Stridighederne mellem deres
smaa Efterfølgere udartede til ufrugtbare Spidsfindigheder; — det nedarvede

Spisefal i et Kloster.

var og forblev det rette, om hvis Sandhed man ikke havde Lov til at tvile,
og kun et Par Mænd vovede endnu at optræde mod Troen paa Sakramenternes

undergjørende Virkning og mod den falske Lære om Brødet's Forvandling. Imidlertid fandtes der dengang ogsaa en hel Klasse af Theologer, navnlig paa Højskolerne, som med et dybt Blik for Kristendommens Sandhed forsøgte at føre Theologien tilbage til dens Bestemmelse at danne Lærere, som ogsaa kunde blive Vejledere i Livet for det kristne Folk; det var dem, som drev paa Kirkens Forbedring, og som talte det frie Ord paa de store Konciler; de anbefalede Bibelens Læsning, angreb Tidens Overtro og Afsladen — og dog var de endnu for meget tilbøjede i sin Tids Anstuelser til med Klarhed at kunne fremstille den rene evangeliske Kristendom. Kjendskabet til de gamle Sprog, som i denne Tid opfristedes ved, at Studiet af græske og romerske Skrifter kom paa Moden, kunde have været et dygtigt Middel til Sandhedens Fremme, men desværre blev det for det første en vantro Dannelse, og ikke en troende, som høstede Frugten af Studiet af de „klassiske“ Skrifter. Den bedste Modvægt mod den hule religiøse Dannelse dengang dannede en liden Skare af Mænd, som havde sin Kristendom ikke blot siddende i Hovedet, men først og fremst i Hjertet; de formanede til Læsning af den hellige Skrift og vilde se Troens Bevisning i Livets Helliggjørelse. Flere af dem er bekendt som den Tids vældigste Folketalere; ved sine Bøger om Kristi Efterfølgelse er én iblandt dem ogsaa kendt hos os, Thomas a Kempis nemlig.

Saaledes kan man dog sige, at medens Pavekirken mere og mere sank ned til at blive et Brængebillede af en Kristi Kirke, og Vanhelligheden besmittede baade Kirkens Hoved og Lemmer, der dog paa forskjellige Steder kunde spores, at Mørket ikke havde formaaet at overvælde Sandhedens Lys, og at der muligens endnu kunde oprinde en Dag for den Kirke, der ikke var langt fra at falde tilbage til Hedenskabet's Værke trods alt sit kristelige og hellige Skin. Der fandtes mangfoldige, som med Bedrøvelse saa Kirkens Forsald og derfor ivrede for en Forbedring eller Reformation; men der var forholdsvis saa, som havde et klarere Blik paa Aarsagen til den hele Vantrivsel hos Kristensfolket, og som man ligefrem kunde kalde Forløbere for Reformationen. Disse enkelte indsaa, at Jordærvælsen hidrørte fra Urenhed i Læren, og at en Reformation maatte gaa indenfra udad og ikke omvendt. Navnlig i Bøhmen optraadte flere i det 14de Aarhundrede med Prædiken om Bod og levende Tro og revsede dristig Gejstlighedens Jordærvælse; ogsaa i England, hvor allerede før mangan Røst havde hævet sig imod den kirkelige Jordærvælse, fremtraadte paa samme Tid en Mand ivrigt imod den romerske „Antikrist“ og imod den vrang Lære om Bod og Afslad; han og hans Tilhængere fordømtes, og mange maatte bøde med Livet for deres „Kjæfteri“. Men den, som blev Evangeliets kraftigste Talsmand for Reformationen var Johan Hus; selv havde han erfaret Kraften af Guds Ord paa sit Hjerte og ivrede nu for den folkelige evangeliske Prædiken ligesaa meget, som imod Gejstlighedens Uværdighed. Han forfætrede, og hans Sag blev ej bedre, da han optraadte imod de frække pavelige Afsladskræmmere. Sandheden i dens hele Fylde kunde dog heller ikke han fremstille; saaledes vilde han frakjende den ydre Kirke endog Retten til at bære Kristi Kirkes Navn. Af

Costnitzer-Koncilet, for hvilket han stævnedes, blev han uværdigt behandlet, og da han ikke turde, som man fordrede af ham, ubetinget gjentagde sine Anskuelser, dømtes han til Baalet som en usorbederlig Kjætter; selv under Dødsmerterne vidnede han endnu for sin evangeliske Tro. Kort efter gif det hans Ven, Hieronymus fra Prag, ligedan. Imidlertid efterlod disse Mænd talrige Venner i Bøhmen, og de højlydte Klager imod Pavekirken, især Klagen over,

Johan Hus.

at Vægfolket ikke fik Vinen i Nadveren, udartede tilslut til aabenbar Opstand, hvoraaf en fuldkommen Krig imod de Pavelige blev Følgen. Concilet i Basel maatte give efter for deres Fordringer og sluttede Forlig med „Hussitterne“; men hverken Kejser eller Pave brød sig siden om Forliget. Det var fra disse Hussiter, at de „bøhmiske Brødre“ nedstammede, der dannede en egen fri apostolisk Menighed og udmerkede sig ved næsten fuldkommen Renhed i Læren og ved megen Alvor i Livet.

Klagerne over den fordærvede Tidsalder istemmedes ogsaa af virkelig fjætteste og sværmerste Partier, som endnu vedligeholdte sig, skjønt Inkvisitionen havde arbejdet usfortrødent paa at udrydde dem; til dem maa ogsaa henregnes disse Skarer af Mænd og Kvinder, som drog omkring med rystende Sange og pistede sig tilblods for paa den Maade at udtrykke sin Bod og uvilkaarlig rev Folk med sig paa sine Tog. De satte denne Piskningens Bloddaab istedetfor Sakramenterne, som de troede, havde tabt sin Kraft paa Grund af Kirkens Fordærvelse.

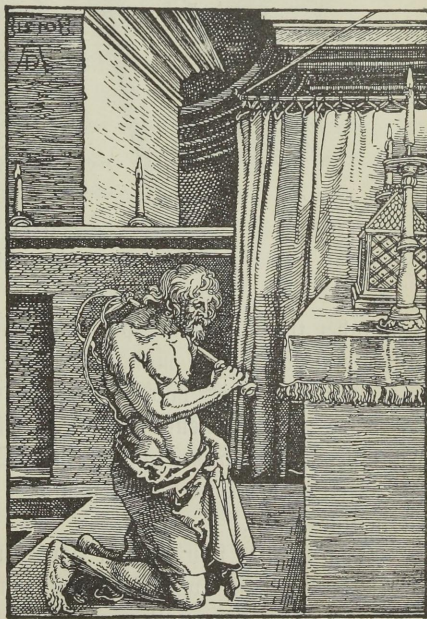
XI.

En Reformation var sagtens nødvendig. Ser man bort fra Undtagelserne, saa var Evangeliet afløst af menneskelige Spekulationer, Troen fortrængt af Overtroen, Gudstjenesten begravet under Ceremonierne; en forklædt Bantro havde sneget sig ind i Kristenheden, og det var vanskeligt i den uhyre Maffine: Pavedømmet at gjenkjende det levende Legeme: Kristi Menighed. Egte evangelist Tro og egte evangelist Liv kunde kaldes en sjelden Undtagelse; selve Gejstligheden, ofte endog selve Pavehoffet, var Midelpunktet for Fordærvelsen, og paa „Mose Stol“ sad dengang Uvidenheden sammen med Gjerningshelligheden.

Reformationen havde været forberedt gennem lange Tider, men den blev først fuldbaaren, da ikke blot Livet, men ogsaa Læren allerførst fornyedes fra Grunden af ved Guds

Hieronymus fra Prag.

En Selvpisser.

Ord om Syndernes Retfærdiggjørelse af pur Naade for Kristi Skyld formedelst Troen paa hans Død. Ingen ny Kirke agtede man at stifte; den gamle skulde kun renses fra den Skæl af Fordærvelse og Bildfarelse, som skjulte den gode Kjerne.

I mange Henseender syntes det pavelige Regimente at staa paa faste Fodder paa den Tid; men det viste sig kun at være Skinnnet, der bedrog. Talrigere end nogenfinde lød Klagerne over de kirkelige Misbrug, Pavehoffet var til Forargelse, og dets Støtte, den lærde Theologi, var bleven latterlig paa samme Tid, som

Martin Luther.

(Efter et Maleri af Lukas Kranach).

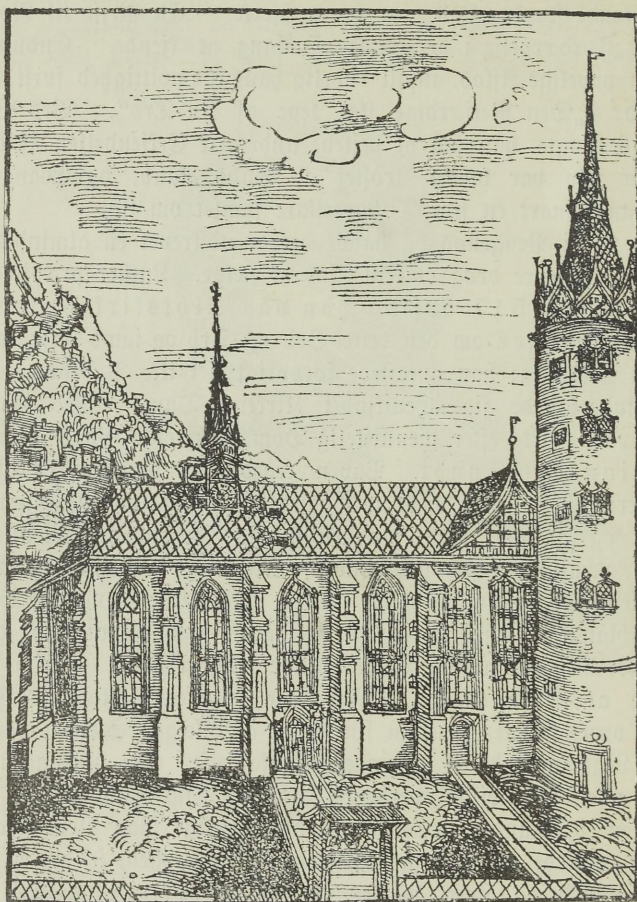
Kjendskabet til de gamle Sprog og den gamle Kirkes Historie blev almindeligere og tjente til at afløre mangen pavelig Bildfarelse; denne Kundskab, hvoraaf Bantroen mange Steder havde suget Næring, traadte navnlig i Tyskland omkring Aar 1500 i Religionens Tjeneste. Man fik nu læse hele det nye Testamente i Grundsproget, og den gamle latinske Oversættelse, som af Paverne var erklæret usforbederlig, forbedredes, ligesom der ogsaa nu udkom enkelte Forklaringer over den hellige Skrift.

Den Mand, som Herren havde udseet til at være det fornemste Redskab til sin Kirkes Renselse, var Martin Luther. Han havde ingen Tanke om, at han skulde blive nogen Reformator; men han havde, oplyst af den Helligaand gennem den hellige Skrift og efter haarde aandelige Kampe, grebet Guds ufor-

skyldte Naade i Kristus som den eneste Redning for fortabte Syndere, og den kunde han for alt i Verden ikke lade sig berøve, og heller ikke turde noget afholde ham fra ogsaa for sin Samtid at vidne om denne eneste Frelsens Vej. Dreven af Trang til Hellighed, var han bleven Munk og delte sin Tid mellem selvvalgte haarde Bødsøvelser og Læsning af gudelige Bøger, navnlig ogsaa Bibelen, men han fandt ingen Fred, før Ordet om Syndernes Forlabelse ved Guds uforskyldte Naade spredte Lys over hans Hjerte. En Rejse til Rom lærte ham først Kirkens Fordærvelse i dens store Omfang at kjende. Endnu troede han dog paa den pavelige Afsad, indtil endelig hans Samvittighed først blev fortrolig med det Ord: „Den Retfærdige skal leve af sin Tro“. Ved Prædikener og Forelæsninger søgte han nu at vejlede andre til Erkjendelsen af den Sandhed, hvorved han selv var bleven trøstet af Guds Aand, og Evangeliets kraftige Prædikant fandt snart en stor Tilhørsflokk samlet om sig.

Paven var i Penge nød og havde derfor udstrevet en almindelig Afsad, som frække Afsadskræmmere drog omkring for at sælge. Luther prædikede imod dette Uvæsen, og Aar 1517 opslod han paa Slotskirkeøren i Wittenberg 95 Sætninger om den rette Bod og Tro og imod Gjerningshelligheden og Afsadens Misbrug; han antastede forøvrigt slet ikke Pavedømmet eller Kirkelæren og underkastede sig ovenikjøbet Kirkens Dom. Med denne uanselige Begivenhed var — ikke efter menneskelig Dom, men efter Guds Foranstaltning — Reformationen begyndt. Paven troede, at det var et af de hyppige Munkfejlværler, som snart vilde neddyskes igjen, og lod en Disputator optræde mod Luther og anklage ham for den største Forbrydelse, Mennesker dengang kunde begaa, nemlig Angreb paa Paven. Men de 95 Sætninger var snart blevne bekjendte allevegne, og nye Benner sluttede sig til den evangeliske Sandheds Sag; Bevægelsen blandt Gemytterne tiltog, og Paven begyndte at finde den betænkelig nok. En Ret blev nebsat, og Luther skulde møde i Rom — for sandsynligvis aldrig mere at vende tilbage. Men paa manges indstændige Forbønner lod Paven sig overtale til gennem sin Legat at bilægge Striden paa en Rigsdag Aar 1518; Legaten fordrede ubetinget Gjenkaldelse, men herpaa kunde Luther ej indlade sig, uden man vilde overbevise ham om hans Bilsfarelser; Luther forlod da Rigsdagen og kunde nu vente, at det pavelige Ban blev udtalt over ham; men Paven ønskede at bilægge Sagen i Mindelighed, sendte en ny Legat, og efter hans Opfordring skrev Luther et ydmygt Brev til Paven, i hvilket han endnu erkjendte Pavens Overhøjhed og den romerske Kirkes Erværdighed; men Læren om Retfærdiggjørelsen alene for Kristi Skyld uden Gjæringer kunde han ikke tilbagekalde. En anden Disputator, den lærdeste paa den Tid, udfordrede Luther til en Disputats om Pavens Overhøjhed som Guds Statsholder og St. Peters Efterfølger; Luther mente, at kun Bibelen og Kirkens Historie kunde afgjøre den Sag, og paastod, at noget andet nødvendigt Overhoved end Kristus selv havde Kirken ikke. Denne aabne Udtalelse skaffede Luther mange Fiender, medens derimod andre fra nu af desto nøjere sluttede sig til ham, deriblandt den fromme og lærde Melancthon; overhovedet stod nu allerede det

tykke Ridderstab paa den evangeliske Side; men Luther frabad sig al Understøttelse af verdslig Magt, som de mange kamplystne dengang tilbød ham. Endelig kom Aar 1520 den pavelige Bulle, der bansatte Luther og fordømte hans Skrifter til at brændes. Luther svarede med et Skrift, hvori han afflørede ikke blot Misbrugene, men ogsaa Bildfarelserne i Læren; Pavedømmets

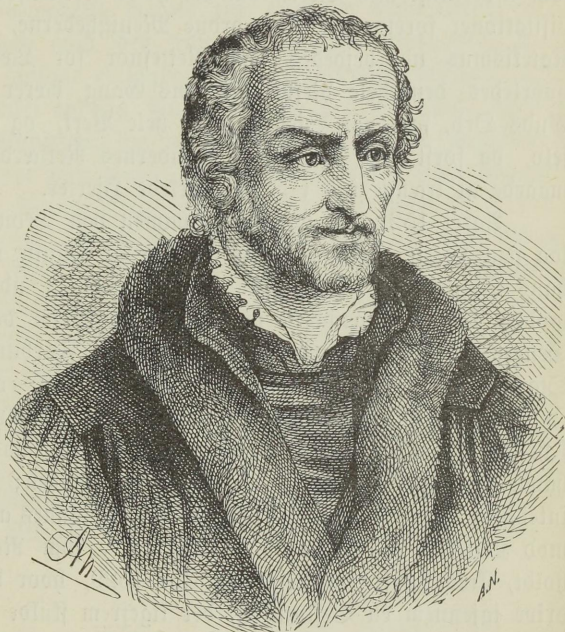
Slotskirken i Wittenberg.

Væsen kunde han ikke betegne uden som antikristeligt. Saa var det ikke at tænke paa noget Forlig mere; dog endnu engang skrev Luther til Paven et Brev, der ligesaa meget udmerkede sig ved sin Skaansomhed og Ørbødighed, som ved sin mageløse Frimodighed.

Ved hin Bulle var nu Luther formedelst sit Vidnesbyrd om den rene Vej til Salighed udstødt af den romerske Kirke; dette er

Sagens sande Sammenhæng (de Pavelige paaſtaar enten af Ubidenhed eller af Ondſtab, at Luther ſelv traadte ud af Pavekirken for at oprette en ny Kirke). Luther appellerede til et almindeligt Koncil og udgav et Skrift „mod Antikriſtens Bulle“, ja driftede ſig endog til at gjøre Gjengjæld, idet han højtidelig opbrændte den pavelige Retsbog og den ſidſte pavelige Bulle.

En ny Bulle blev udvirket; men Rigets Stænder, ſom ſelv indgav omtrent 100 Beſværinger imod Pavehoffet, fordrede, at Luther ſkulde forhøres for Rigsdagen i Worms Aar 1521. Endnu havde ingen Fyrſte antaget ſig hans Sag, og han fraraadedes at indfinde ſig i Worms; men i Tillid til, at Sagen ikke var hans, men Guds, mødte Luther dog for denne Forſamling af Kejſer, Fyrſter og anſeede Mænd, vedtjendte ſig alle ſine Skrifter, men vovede ikke at tilbagekalde dem, hvad man forlangte af ham, da han kun havde ſøgt Guds Vre og de Troendes Gavn ved dem, og bad, at man vilde bevise det, om han ſkulde have fejlet. Følgen blev kun, at Kejſeren erklærede at ville behandle ham herefter ſom en Kjætter, og Luther blev, trods Tilſagnet om ſikkert Lejde paa Rejſen fra Worms, ſtraks efter erklæret „i Rigets Akt“ og var ſaaledes en fredløs Mand.

Filip Melancthon.

Dog — det er Pavekirkens Historie, om hvilken

det er os at gjøre; vi maa derfor forbigaa det nærmere ved Reformationens Gang, hvorledes Luther af en Fyrſte, der nu aabentlyst sluttede ſig til Evangeliet's Sag, blev ført i Sikkerhed, hvorledes han i denne tungne Ro kunde arbejde for Guds Rige, især ved en tyff Oversættelse af de hellige Skrifter, hvorledes han fra nu af ej blot ivrede mod Pavækirkens Overtro, men ogsaa mod Bantroen og alt Kirkeſtormeri, ſom kun vilde være en fjødelig Omſtyrtning af Kriſti forfaldne Kirke, hvorledes han vidnede for den sande evangeliske Frihed, men ogsaa mod enhver oprørſk Tøjleløshed, og vidnede ej blot med Pennen, men ogsaa personlig, idet han ikke agtede ſit Liv, naar det kun gjaldt Guds Vre; hvorledes han paadrog ſig Sværmernes og de oprørſke Bønders Had; hvorledes han heller ingen Ven blev af de ſchweizerſke Reformatorer, der forſtod ſig bedre paa at paaviſe de pavelige Wildfarelſer end at ſætte den rene

Kristendom og det sunde Kirkevæsen istedet, og hvorledes heller ikke tilslut de lærde Mænd, der vel indsaa den romerske Kirkes Daarstaber, men dog hyldebe dens slappe Lære om Synden, kunde vedligeholde Venstab med ham, som skrev og prædikede om, at Frelsen fra først til sidst var et Verk af den almægtige Gud paa det asmægtige Menneskehjerte; hvorledes Oversættelsen af den hele Bibel fuldendtes, saa denne for første Gang i Verden kunde udkomme paa Tryk i Folkesproget; hvorledes Melanctons Lærebog i den evangeliske Tro dannede evangeliske Vidner allevegne; hvorledes kristelige Skoler blev oprettede for det uvidende Folk; hvorledes det hele Munkevæsen med sin selvgjorte Hellighed blev opgivet som uforenligt med Læren om det hele Kristensfolks Hellighed; hvorledes Kirkevisitationer foretoges for at ordne Menighederne, og derved den store og lille Katekismus udarbejdedes som Retteknor for Lærere og Lægsfolk — kort sagt, hvorledes den hele Reformationens Gang bærer Vidnesbyrd om, at det var Guds Ord, som var Sjælen i det hele Verk, og at alting ligesom gjorde sig selv, da først atter Ordet om Syndernes Retsfærdighed for Gud ved Troen formaaede at trænge ind i de formørkede Hjerter.

Aaret 1521 var en Pave kommen paa Tronen, hvem Kirkens Vel virkelig laa paa Hjerte, og som derfor ønskede at affkaste mange udbortes Misbrug; men hans Opfordring til de tykke Stænder om at udrydde det lutheriske „Rjætter“ mødtes kun af Stænderne med Besværinger for den tykkes Kirkes Bedkommende. Senere udvirkede Pavens Legat dog et Forbund mellem de pavelig findende Stænder Aar 1524 til Opretholdelsen af den romerske Kirkes Tro og Lære. Smidlertid havde Reformationen vundet høje Belyndere nok, til at evangeliske Fyrster ogsaa afsluttede et Forsvarsforbund, uagtet Luther og hans Venner havde fraraadet al Stolen paa kjødelige Vaaben; om et Angreb vilde de ialfald intet høre; før vilde de forlade Landet end synes at samtykke i nogen Opsætsighed mod Kejseren. — Navnet „Protestanter“, som Reformationens Venner har beholdt, skrev sig fra en Rigsdag Aar 1529, hvor de pavelige Stænder forstod at drive igjennem en Beslutning, der ligefrem skulde skade Evangeliets Sag; det var imod denne ulovlige Fremgangsmaade, at de evangeliske Fyrster nedlagde Protest.

Endelig skulde Religionsagen til Afgjørelse paa den tykke Rigsdag i Augsburg Aar 1530. Her fremlagde da for første Gang de evangeliske Menigheder og Stænder en offentlig enstemmig Bekjendelse af sin Tro; det var den „augsburgske Konfession“, der er bleven hele det lutheriske Kirkesamfunds Bekjendelseskrift, bygget ikke mindre paa den gamle Kirkes Overlevering end paa den hellige Skrift. Ved denne offentlige Bekjendelse blev de protesterende Menigheder forbundne til ét Legeme, og Aaret 1530 er saaledes den lutheriske Kirkes Fødselsaar. Ingen ny Kirke blev stiftet; thi den protestantiske Kirke hviler paa den gamle Daab og gamle Tro*), som Kristi Kirke altid har hvilet paa, og den er kun bleven — ligesom den apostoliske Kirke var det — „varagtig i Apostlernes Undervisning“, idet den hellige Skrift er bleven dens Regel og

*) Se foran Stykke I og II.

Rettesnor istedenfor de Menneſtebud og Sætninger, der i Pavekirken havde gjort Evangeliet ſaa godt ſom uſjendeligt. Kejſeren, Karl den Femte, overdrog de pavelige Theologer at forfatte et Modſkrift, og dette erklærede han at ville holde faſt ved, ligesom han gav at forſtaa, at han var Kirkens Skytsherre og ikke agtede at taale nogen Spaltning indenfor den tyſke Kirke.

De følgende Aar var rige paa frugtesløſe Underhandlinger om Forlig mellem Sandheden og Uſandheden. De protestantiſke Fyrſter og Stæder traf nu, da de ej kunde erkjende Kejſeren for nogen Dommer i Troesſager, Forholdsregler til Nødverge, og dannede et Forbund til Vedligeholdſe af kriſtelig Sandhed og Fred. Begge Partier drev paa Sammenfaldſen af et almindeligt Kirkemøde, men, da Paven, ſom endelig maatte give efter for dette Onſke, forud fordrede af Deltagerne Uhydighed mod den romerſke Kirkes Overhoved, kunde Proteſtanterne naturligviſ ikke antage et ſaadant Konciliums Beſlutninger. Efter mange Omſvøb aabnedes Koncilet endelig Aar 1545, og den Ro, ſom Kejſeren indtil da havde tilſtaaet Proteſtanterne, tog nu en Ende. Kejſeren begyndte at ruſte ſig mod diſſe Fyrſter, ſom han mente, under Religionens Skin foragtede hans kejſerlige Myndighed, og Paven offentliggjorde et mellem ham og Kejſeren afsluttet Forbund til „Kjætteriets“ Udryddelſe og meddelte alle, ſom vilde bidrage til dette Koriſtog, fuldkommen Afſad. Et Par af de evangeliſke Fyrſter retfærdiggjorde ſig ærbødig mod Beſkyldningen for Uhydighed, men blev alligevel erklærede i Rigets Aft; mange ſtarede ſig om deres Fæner, men Kejſeren ſejrede over dem, og han troede, at det nu ſkulde blive ham en let Sag at vinde Bugt med de Kjætterſke; men Menneſtehaand kunde ikke nedbryde, hvad Guds Aand havde bygget op. En uheldig Begivenhed tvang Kejſeren til et ſtyndſomt Forlig, og Aar 1555 kom endelig Religionsfreden iſtand, der ſikrede den augsburgſke Konfeſſions Tilhængere lige Rettigheder med den romerſke Kirkes. Saaledes var nu ogſaa fra menneſkelig Side en evangeliſk Kirkes Beſtaaen anerkjendt.

XII.

Smidlertid havde Reformationen gjort mægtige Fremſkridt. Disciple var fra alle Lande ſtrømmede ſammen til Reformatorerne, og de vendte nu tilbage og udbredte i ſit Fødeland Kundſkaben om det rene Evangelium. Evangeliſke Skrifter blev overſatte paa mangfoldige Sprog. Snart var halve Tyſkland evangeliſk, og Sverige, Danmark og Norge fulgte inden ſaa Aar efter. Ogſaa England afſkaffede det pavelige Aag, men herken gif der Reformationen ſin jevne Gang, med Guds Ord udfoldende ſig indenfra udad, heller ikke kom den evangeliſke Sandhed til at fremſtilles ſaa rent, ſom i den lutherſke Kirke. I Schweiz var den evangeliſke Bevægelse ved Zwingli og andre begyndt omtrent ſamtidigt med den i Tyſkland, men under Tveren for at frigjøre ſig fra Pavedømmets Forvanſkninger betjente man ſig tiſdels af verdslige Vaaben, og med Bibelen i Haanden løſſagde man ſig aldeles fra den gamle Kirke og

aandeliggjorde — i Modsætning til den romerske Kirkes døde Udvorteshed — Kirken og dens Naademidler (saa at f. Eks. Sakramenterne kun blev Tegn). Schweiz blev Moderlandet for den „reformerte“ Kirke eller rettere sagt (da der mangler en fælles enstemmig Bekjendelse) for de reformerte Kirker. Den reformerte Kirke fik siden Fødselse i Skotland, Nederlandene og for en stor Del i Frankrige, dog i disse Lande ikke uden at Evangeliets Sag besegledes ved Tusenders Martyrdød, idet Pavekirken anvendte de grusomste Forfølgelser for at bryde Sandheden Trods. Og saa til Polen, Ungarn og Siebenbürgen trængte Reformationen frem, om den end ikke formaaede at gjøre Landskirken

evangelisk. Ja, selv i Pavedømmets og Jordærvælsens gamle Rebe, Italien, fandt Reformationen Deltagelse, trods alle de Foranstaltninger, der blev truffet derimod, saa selv Luthers Skrifter fandt Indgang, og en Oversættelse af Bibelen udkom; men man greb til det voldsomme Middel, Aar 1542, at oprette en Inkvizitionsdomstol, og den nødte mange Evangeliskfjendte til at forlade Hus og Hjem. Dog, det varede en god Stund, inden de pavelige Anstregelser — der gik indtil Afstyggelighed — formaaede at rense Italien ganske for den evangeliske Smitte. Endog til det fjerne overtroiske Spanien naaede Evangeliets Lysstraaler og begyndte i saa betænkelig

Ulrik Zwingli.
(Efter Hubert).

Grad at gribe Gemytterne, at Inkvizationen maatte opbyde alt sit Raseri for at slukke den Ild, der truede med at fortære Pavedømmets raadne Bygning; der blev mellem Aarene 1559 og 1570 i 12 Steder aarlig anstillet en højtidelig Opbrænding af alle, som var mistænkte for evangelisk Tro; alene i den Tid og i dette ene Land hviler mange Tusenders Drab paa den romerske Kirkes Samvittighed. Paa den Maade er det steet, at disse Lande endnu kunne glæde sig ved at sidde i et usofsthyret Mørke. Vi skulle se, at Pavekirken siden heller ikke har forsmaaet at bruge de samme Vaaben, hvormed den fra først af værgede sig mod at overvældes af den apostoliske Kristendom.

Saa var da den kristne Kirke spaltet i forskjellige Afdelinger som ingenfinde tilforn; men tillykke for Kristendommen var det Guds eget Ord, som

havde foraarsaget Splittelsen og forhindret, at den gamle Enhed (eller rettere, da jo den østerlandſke Kirke aldrig har havt noget med Paven at gjøre, Tohed) ſkulde blive en død Skal, der lod Kjernen raadne hen. Den østerlandſke Kirke forblev uberørt af den evangeliske Bækkelse, og Kriſtenlivet ſtibuede og ſygnede hen der, medens det kun levede af ſine gamle Grindringer. Den romerſke Kirke modſatte ſig ligefrem at renses af Evangeliets rene Ord og protesterede mod at rives ud af ſine Bildfarelſer, dem, den meget mere har ſørget for at befeſte. For Proteſtanterne blev Guds Ord i den hellige Skrift det fælles Baaben, hvormed de iværſatte Udrenſeſen af den gamle Uſandhed og Løgn i Lære og Liv; men medens de reformerte Kirker tilligemed Sekterne havde glemt at ſlutte ſig til den ældſte Kirkes Overlevering, er den lutherſk-katholiſke Kirke den eneſte, ſom kun har udſtillet de menneſkelige Forvanskninger, for atter paa den gamle Grundvold og vejledet af det apoſtoliske Ord at kunne knytte Forbindelſen med de første Aarhundreders Kirke og udfolde dens efterladte Arv med evangeliſt Dybde og Klarhed.

XIII.

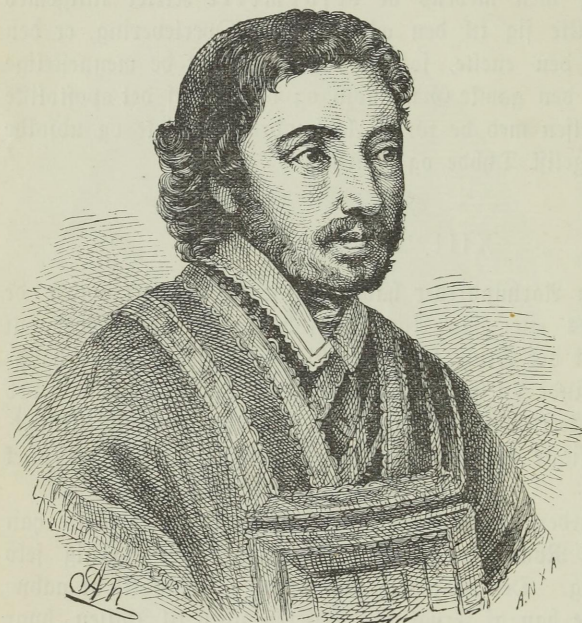
Pavekirken, ſom gjennem Aarhundreder havde holdt ſig tappert under de forſkjellige Uheld, var ſaaledes efter ſaa Aars Forløb knækket i den Grad, at den aldrig ſiden har forvundet det Stød, Ordet om Guds ufortjente Naade havde bibragt den, og aldrig nogenſinde vil forvinde det. Men Pavedømmet var ved Aarhundreders Bane bleven ſterkt nok til, ikke med én Gang at kunne tilintetgjøres, og det har i diſſe 3 ſidſte hundrede Aar ikke lidt noget merkeligt Afbræk i ſin levnedes Magt.

Foruden de Ubehageligheder, ſom Evangeliet ſtaffede Paven, maatte han ogſaa Aar 1527 opleve at ſe Rom indtaget af Keiſerens Tropper og ſig ſelv indſluttet i den pavelige Borg. Det Koncil, ſom Paven nødedes til at aabne Aar 1545 i Trient, forlagde han af Frygt for Keiſeren ſiden til Italien, hvor det ſnart ſov ind. Efter en ny Aabning og en ny Oploſning fortsattes det endelig i Aarene 1562 og 1563. Dette Tridentiner-Koncil var af den ſtorſte Betydning for den romerſke Kirke, fordi paa det den romerſke Kirkes Lære uforanderlig blev beſtemt og det netop i Modſætning til den proteſtantiſke. De Evangeliske Afvigelſer fra den nedarvede romerſke Kriſtendom blev alle fordømte; nogle Kænſelſer i Kirketugten og Kirkeanordningen blev rigtignok foretagne — men uden paa nogen Maade at antaſte det gamle Pave- og Preſtedømme. Den tridentinſke Troesbekjendelſe blev fra nu af tilligemed den fort efter udarbejdede romerſke Katekiſmus — og er det den Dag idag — forpligtende Troesregel og ſkal underſkrives af alle Lærere i den romerſke Kirke; den forpligter blandt andet til Troen paa den hele romerſke Overlevering (Tradition), til Troen paa den romerſke Kirkes Fortolkning af Skriften, til Troen paa de 7 Sakramenter og deres pavelige Forvaltning, til Troen paa den romerſke Lære om

Arvesynden og Retfærdiggjørelsen (som ophæver baade Synd og Naade i deres dybe Betydning), til Troen paa Messseofret (Prestens Ofring af Kristus i Nadveren) og Brødet's og Vinens Forvandling, til Troen paa Skjærsilden, til Paakaldelsen af Helgenerne og Urefrygt for Billederne, til Troen paa Kirkens Magt til at give Afslad, til Troen paa den romerske Kirke som alles Moderkirke, til Troen paa Paven som Kristi Statholder og endelig til Troen paa den romerske Tro som den ene saliggjørende. For at sætte Kronen paa det hele ubibelske Verk forbeholdt Paven i den samme

Bulle, hvori han stadfæstede Concilets Beslutninger, sig selv Retten til den rigtige Fortolkning af Beslutningerne. Det hele blev derved kun et Spilsegteri, og Paven var og blev og er den romerske Kirkes usejlbare Overhoved i Troes-sager.

Som vi har seet, truede Reformationens Aand med at trænge frem i selve Italien, og Paverne har Inkvisionen og Fortegnelsen over de „forbudne Bøger“ meget at takke for, at Evangeliets Pest forlod Pavedømmets Hjem. Men den bedste Støtte baade i den Tid og senere for det

Ignatius Loyola.

ydmygede Pavedømme blev nu Jesuiterordenen, der ogsaa blev Protestantismens mest virksomme Modstander. Medens de gamle Munkordeners Anseelse var sunken, optraadte denne nye Orden og gjorde netop Forsegtsen af den romerske Kristendom, for hvis Gjenoplivelse Tiden efter Reformationen var meget ivrig, til sin Livssag og erholdt ogsaa en mægtigere Indflydelse, end nogensinde en Munkorden har besiddet. Begeistret ved Læsningen af Helgenhistorier for Munkelivet, havde Ordenens Stifter Ignatius Loyola uddelt sit Gods til de Fattige og ombyttet en Ridders Liv med Betlerstaven. Han begav sig paa Valfarter, gav sig siden til at studere, vejledede andre i religiøse Øvelser og meddelte Folket Undervisning i Religionen; endelig stiftede han en Orden, der maatte love Armod og Kyskhed og skulde tilbyde Paverne sin Tjeneste uden nogen Løn, hvorsomhelst den forlangedes. Ordenen vandt Ar

1540 Paven^s Bisald og indviedes til Jesu Efterfølgelse i Lidelse og Kamp og til hans katholske Kirkes Tjeneste. Medens den fuldkomneste Lydighed bandt Medlemmerne til „Generalen“ i Rom, skulde deres Tjeneste for den romerske Religion bestaa i Prædiken, Undervisning, Dyrkelse af Videnskaberne, klosterlig Fromhed og Indflydelse paa Tyrsterne. Lidt efter lidt erholdt Ordenen en Mængde Privilegier: den fik Lov til at optage i sig saa mange den vilde, til at prædike og lade skrifte for sig overalt, til, skjønt en Tiggerorden, at besidde Formue og Ejendomme, til at vandre frit omkring og ikke dele de andre Munkes Udelukkelse fra Verden, til at holde Forelæsninger paa Højskolerne, til at udøve Lægekunsten, til at forbyde og brænde Bøger. Snart stod Ordenen umiddelbart under Paven alene; det varede ej længe, før den var udbredt over det sydlige Europa, i Afrika, Asien og Amerika. Dens Anseelse steg, og med stor Klogskab forstod den at drage fremragende Personer i sin Tjeneste; Ungdommens Lærere, Missionærer, Tyrsternes Skriftefædre blev tagne blandt Jesuiterne; udmærkede Lærde tilhørte den alsmægtige Orden. Man kan begribe, hvilken Indflydelse Paven kunde og kan udøve gennem denne lydlige Armé, der ikke just har udmærket sig ved moralske Grundsætninger og derfor ikke har taget i Betænkning at anvende hvilket som helst Midler for at naa sit Maal.

Protestantismen var naturligtvis efter Reformationen den største Torn i Øjet paa den pavelige Kirke. Ikke længe efterat de tykke Lutheranere havde opnaaet Religionsfrihed, udbrød i Frankrige, hvor Reformerte var blevne brændte, Aar 1562 en Religions- og Borgerkrig med alle dens Rædsler, og ti Aar bagefter, Aar 1572, skede det bekjendte affyrlige Snigmord paa Protestanterne, hvorved i 30 Dage 40 000 Mennesker paa forskjellig Maade blev myrdede (Hugenotforfølgelsen). Glæden over denne Djævelskab var saa stor i Rom, at Paven lod ringe med Byens Klokker og anordnede en Takkefest i Anledning af denne Gud velbehagelige og Pavekirken værdige Gjerning. Dermed var dog den evangeliske Kirke i Frankrige ikke udryddet, Kampen vedvarede, og endelig Aar 1598 opnaaede de Reformerte at faa fri Religionsøvelse.

Indenfor den romerske Kirke selv herskede heller ikke den ønskeligste Enighed. Tridentiner-Koncillets Beslutninger syntes at maatte have gjort Ende paa al Strid om „den ene saliggjørende Tro“, men der dannede sig alligevel et stærkt Parti, som forsegtede en Sandhed, der kom den evangeliske Lære temmelig nær. I et Aartusende havde nemlig Augustins strenge Lære om den guddommelige Naade og den menneskelige Afmagt paa Papiret været anerkjendt i den romerske Kirke; men i Virkeligheden baade lærte og levede man efter en langt slappere Anskuelse om Synd og Naade. Den strenge Lære var netop bleven hylbet og gjenoptagen af Protestanterne og gjort gjældende imod Fordærvelsen i Pavekirken. Tridentiner-Konciliet var derved kommen i en ubehagelig Stilling; den evangeliske Lære maatte og skulde fordømmes, og alligevel Augustins Lære ikke fræntes; man hjalp sig kun ud af denne Forlegenhed ved at udtrykke sig tvetydigt, og det lykkedes saa godt, at begge Partierne indenfor Pavekirken, som havde modsatte Meninger om Naaden, kunde beraabe sig paa Ordene i Tridentiner-

Huguenot-

forfølgelsen.

Koncilets Beslutninger. Paven afgjorde for det første Striden, idet han i to Buller (Aar 1567 og 1579) fordømte de strenge Augustinske Sætninger, og hans tro Tjenere Jesuiterne blev fra nu af de heftigste Modstandere af den mere evangeliske Anskuelse. Men Striden kunde ikke neddysses derved, og da den var Paven højest ubelejlig, tog han det kloge Parti, som dog ikke er af Sandheden, at paabyde Taushed angaaende Naadens og den menneskelige Viljes Forhold til hinanden.

Med Usandhed, List og Vold fortsatte altsaa den ydmygede Pavekirke sit Liv i Reformationens Aarhundrede.

XIV.

Det 17de Aarhundrede begyndte med en Ydmygelse for Paven i selve Italien. Den lille Stat Venedig havde tilladt sig at sætte en Grænse for Gejstlighedens Myndighed, og Paven fordrrede Ophævelse af denne Indskrænkning igjen, men uden at det nyttede; forgjæves forsøgte han baade Van og verdslig Waabenmagt for at udføre sine Trusler; han maatte tilsidst Aar 1607 udsone sig med Venedig.

Imidlertid forberededes i Tyskland alvorligere Ting. De Reformerte havde vist at tiltage sig — med Uret — de samme Fordele, som Religionsfreden havde tilstaaet den lutherske Kirke; paa den anden Side havde de Pavelige søgt at fravriste Protestanterne de Rettigheder, Freden sikrede dem, og der opstod et spændt Forhold, og en gjensidig Mistro herskede mellem den romerske og protestantiske Kirke. Aar 1608 dannedes et Forbund mellem Protestanterne, hvori dog de strengere Lutheranere ingen Del tog, og Aaret efter sluttedes et paveligt Forbund, som voksede i Styrke for hvert følgende Aar. Endelig brød den blodige Krig, der gjaaldt baade religiøse og Statsanliggender, ud i Bøhmen, hvor de Reformerte havde gjengjældt de Paveliges Uret mod dem med ikke mindre Forurettelser mod de Pavelige. Det var Begyndelsen til Trediveaarskrigen; Protestanterne blev slagne; men snart var Krigsflammen udbredt over hele Tyskland, da det aabenbarede sig, at Kejseren agtede ikke blot at hevne sig over Protestanternes Urejsfærdighed, men ogsaa at tilintetgjøre det hele protestantiske Væsen. Krigen tog en for Protestanterne betænkelig Vending, indtil endelig den fromme svenske Konge Gustav Adolf ilede sine Troesfæller tilhjelpe, og Nederlagene blev paa de Kejserslige Side. Aar 1648 kom tilslut en Fred istand, hvorved det nu blev tykt Rigslov, at alle Protestanter skulde beholde de gamle Rettigheder, der var givne Lutheranerne. Paven gjorde, hvad han kunde; han protesterede mod denne for hans Regimente uheldige Fred — men til ingen Nytte.

En Tid efter, Aar 1664, havde Paven atter det Uheld, at en Strid med Frankrige endte ydmygende for ham selv. Imidlertid havde han dog Grund til at være tilfreds med Sagernes Gang forøvrigt i Frankrige; efterat den jesuitiske Minister Aar 1629 nemlig havde bragt det derhen, at de Reformerte endnu kun

taales af Naade, forsøgte man fra Aar 1681 af paa den voldsomste Maade at ombende dem til den „ene saliggjørende Kirkes“ Skjød, og Aar 1685 blev al tilstaaet Frihed berøvet Protestanterne, saa Hundrederusender maatte udvandre til fremmede Lande for ikke at dele Skjæbne med de Tusender, der blev gjorte til Slaver eller myrdede. — Omtrent samtidig hermed forfulgtes de Evangeliske ogsaa i Ungarn og i Sydtyskland, og mere end én protestantisk Familie blev

Gustav Adolf.

jaget bort fra Hus og Hjem; stundom antog Forfølgelserne en blodig Karakter ogsaa.

I dette Aarhundrede fortsattes med Hefstighed den i forrige Aarhundrede begyndte Værestrid i den romerske Kirke. Der var Aar 1640 udkommet et Skrift, der gjorde overordentlig Opfigt, idet det med Kraft forsvarede Augustins Lære om Guds aldeles frie Naade; Paven forbød atter vistnok al Strid om denne Sag, men den kunde ikke tilbagetrænges, og navnlig i Frankrige tællede det mere evangeliske Parti mange Tilhængere. Da Jesuiterne var de ivrigste for

den mere bekvemme, men ubibelske Mening, var det ikke at undres over, at de selv ogsaa blev Gjenstand for de andres Angreb; der udgaves af Blaise Pascal Aar 1656 en Bog, som ubarmhertigt aflørede hele den jesuitiske Moral (at ethvert Middel er godt, naar kun det tilsigtede Maal er godt; at man kan bruge Udtryk, hvormed man mener noget andet end det, som almindelig forstaaes derved; at

Blaise Pascal.

noget kan være Overtrædelse af Guds Bud uden at være virkelig Synd osv.). Jesuiterne opbød alle Midler for at tilintetgjøre det augustinske Parti, hvorfra Bogen var udgaaen, og for endel lykkedes det ogsaa ved Paven og Kongens Magtbud. En Bibeloversættelse, som de mere Evangeliske lod udkomme Aar 1667, blev naturligvis fordømt af Paven. Kampen vedvarede alligevel og drejede sig ogsaa om, hvorvidt den Mening, Paven havde fundet i en af de evangeliskfæindede Bøger, virkelig ogsaa var Forfatterens Mening; men den ufejlbare Pave lod

kun en Bulle udgaa Aar 1705, hvori han forlangte, at man skulde tro, at de Sætninger, som han havde fordømt i Bogen, virkeligen var lært af Forfatteren i en fjættetst Mening. Saa havde man da ogsaa en pavelig Erklæring om, at St. Peters Efterfølger egentlig besad en Slags guddommelig Alvidenhed. Saa Aar efter udstedtes den Bulle, som ganske ligesom stemplede den slappe ubibelske Lære om Guds Naade til romersk Kirkelære.

Et lysere Punkt frembyder dog det romerske Pavedømme i det 17de Aarhundrede; det var Tiden mellem Aarene 1676 og 1689, da Innocents den Ellevte sad paa Pavestolen; han vilde oprigtigt fremme Kirkens Vel og omforme Gejstlighedens Lære og Vandel — men rigtignok efter romerske Grundsætninger; han holdt med Fasthed paa sine pavelige Rettigheder og beholdt ogsaa Overhaand i en Strid med Frankrige, hvor selv en stor Del af Gejstligheden vilde modsætte sig Pavens ene afgjørende Myndighed. Han havde endog det Mod at udsende en Bulle, hvori han fordømte de slappe moralske Grundsætninger, som Presterne, men navnlig Jesuiterne bekjendte sig til og foredrog.

XV.

Sine ovenfor omtalte to Buller viste noksom, hvorledes Paverne dengang tænkte og handlede; man gjorde overhovedet omkring Aar 1700 et fornyet Tilspfang til at faa det gamle Pavevælde fra Middelalderen opfrisket i dets hele Omfang, og Følgen af de overmodige Fordringer var atter en Række af Stridigheder, især med den tyske Kejser, idet Paven naturligvis blandede sig som Voldgiftsmand i Statsanliggenderne. Men de gode gamle Tider var forbi, og Aar 1709 kom et for Paven ugunstigt Forlig istand, ligesom kort efter Paven ogsaa maatte give tabt mod en anden Fyrste, med hvem han var kommen i en kirkelig Retsstrid.

Desto mere ubøielig var Paven i den vigtige Strid om Guds Naade og den menneskelige Vilje, som han havde søgt at gjøre en voldsom Ende paa ved hin berøgtede Bulle fra Aaret 1711. Det hele mere som Augustin tænkende Parti blev oprørt over denne egte pavelige Fremgangsmaade, og der opstod en Mangfoldighed af Forviklinger i den Anledning; man vidste ikke, hvorledes Bullen rigtigst var at forstaa, og Paven, som ikke indlob sig paa nøjere Forklaring, for drede kun blind Lydighed: først skulde man antage hans Bulle, saa kunde der bagefter strides om dens Forstaaelse. De mest anseede romerske Theologer i Frankrige appellerede fra den uretfærdige Pave til et almindeligt Koncil; men Paven satte Aaret 1718 alle Gjenstridige til Gjengæld i Ban, og den verdslige Magt laante ogsaa sin Medvirken til de Ulykkeliges Forsølgelse. Følgen heraf var, at den Sandhed, som hidtil saa standhaftig var forsvaret, opblandedes med Sværmeriets Bildfareller; det forfulgte Parti gjeløb af Klager over Kirkens Fordærvelse, og man forudsagde guddommelige Straffedomme over den frastaldne Kirke. Den sværmeriske Begejstring fulgtes hyppigt af frampagtige Bevægelser

hos dem, der vakktes op af sin gamle Trygghed; Fængsel blev anvendt mod disse Personer, men uden at det kunde stanse Bevægelsen. Aar 1752 gif Paven endog saa vidt, at det bestemtes, at ingen Døende maatte erholde Sakramentet uden foregaaende Bevis for, at han antog hin pavelige Bulle. Striden saa betænkelig ud; endelig formaaede et mildt Hyrdebrev fra den nye Pave Benedikt Aar 1756 at bringe en Slags Fred istand mellem Regjeringen, der havde været Pavernes strenge Fjendsvend i denne Sag, og Parlamentet, der tilsidst havde antaget sig de Forfulgtes Sag. — Imidlertid var ogsaa Protestanterne til forskjellige Tider blevne forfulgte og nødte til at udvandre baade i Frankrige og i Sydhjstland, og det lod ikke til, at den pavelige Sandhed endnu havde fundet det raadeligt at overlade sin Skjæbne til blot aandelige Vaaben. Den romerske Kirke var uforbederlig, og det nyttede kun lidet, at en enkelt Pave (henimod Aar 1730) mente det vel og gjerne vilde virke til Kirkens Forbedring.

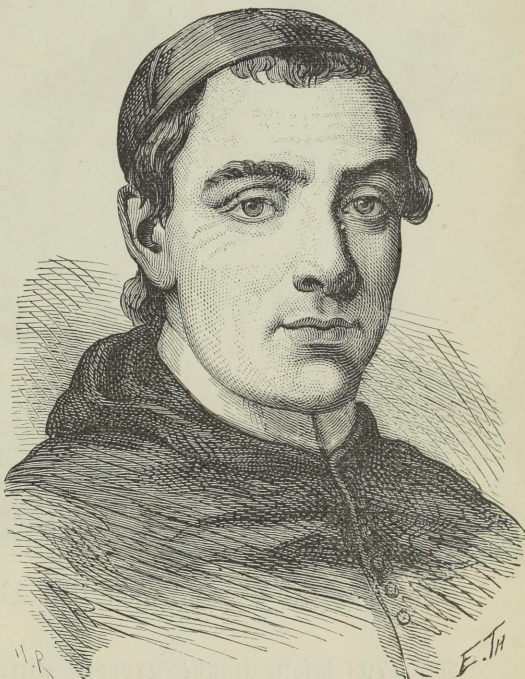
Hin omtalte Benedikt dannede forresten ved sine friske Anskuelser en hæderlig Undtagelse fra Mængden af sine Forgjængere; han var overbevist om, at Pavedømmet ikke længere lod sig hæve i middelalderst Strengthed, og ansaa det for en helligere Pligt at sørge for en større Uddannelse af Gejstligheden end at trods paa gamle Rettigheder; ogsaa det uhyre Antal Festdage, der kun avlede Lediggang, søgte han at saa indskrænket, men maatte opgive Forsøget, da det fandt saa heftig Modstand. Det var omtrent paa samme Tid, at Pavedømmets trofaste Støtte, Jesuiterordenen, havde paadraget sig et almindeligt Had ved sin Magt, sin Herske- og Havesyge, sine fordærlige Grundfætninger, sine Kneb og Bedragerier og sin Indblanding i Statsanliggenderne. Da en Sammenjærgelse mod den portugisiske Konges Liv var opdaget, forlangte Kongen ad Rettens Vej at kunne anklage og dømme Ordenen, men den nye Pave tog den i Forsvar; saa blev Jesuiterne uden videre fordrevne fra Portugal. Flere andre pavelige Stater fulgte dette Eksempel. Til sidst vovede selv en Pave, Clemens den Fjortende, lidt efter lidt at indskrænke sine besværlige Venner Jesuiternes Magt, og Aar 1773 udstedte han endog en Bulle, der ophævede Ordenen; Paven døde kort efter, sandsynligvis forgiftet af Jesuiterne.

Aar 1780 havde Paven den Sorg at se selv den romersk-katholske Kæjser af Østerrige især med at foretage en Kirkeforbedring i sine mange Lande; Kæjseren vilde gjøre Gejstligheden mere dygtig og mindre afhængig af Rom og tillod ikke, at nogen pavelig Bulle fik Gyldighed i hans Stater, uden at han selv isorvejen havde givet sit Samthkke. Forgjæves protesterede Paven mod disse Forholdsregler af den ulhdige Kirkens Søn; forgjæves bekvemmede Guds Statholder sig til Aar 1782 at gjøre den lange Rejse til Kæjseren personlig; han maatte drage hjem med usorrettet Sag. Alligevel var den kæjserlige Reformation altfor meget et Hæstwerk til, at den kunde have langvarige Følger; men Forhandlingerne med Paven havde dog tjent til at bevise den forbum almægtige Paves Afmagt nu. Ja, Aar 1786 maatte Paven endog opleve, at endel af hans egne Embedsmænd, de højest Gejstlige i det pavelige Tyskland, traadte sammen og udstedte en Erklæring, at den biskoppelige Magt atter nu var

gjenindsat i sine gamle Rettigheder, at Paven kun var den fornemste Biskop, at de første Tiders Kirke ikke havde givet ham nogen Forret, at al Appelleren til Rom skulde forbydes osv. Tilskytte for Paven opkom der Uenighed mellem Biskopperne og Erkebiskperne, saa at ogsaa denne Uveirssky drog forbi uden at efterlade alvorligere Følger. Endog lige ved sit eget Lands Grænser maatte Paven samme Aar være Vidne til en lignende Formastelighed. Hertugen af Toskana meddelte Biskopperne i sit Land en Plan til en Reformation af Kirkevæsenet, og en Kirkeforsamling, hvor kun romersk-katholske Gejstlige var tilstede, gjorde Indsigelser mod det pavelige Enevalde og foretog sig at gjøre Forbedringer i Gudstjenesten og Undervisningen. Paven kunde naturligvis ikke andet end fordømme Kirkeforsamlingens Beslutninger, og kort efter fik det strengt pavelige Parti Overhaand i Toskana, saa ogsaa denne Gang Paven slap med Skrækken.

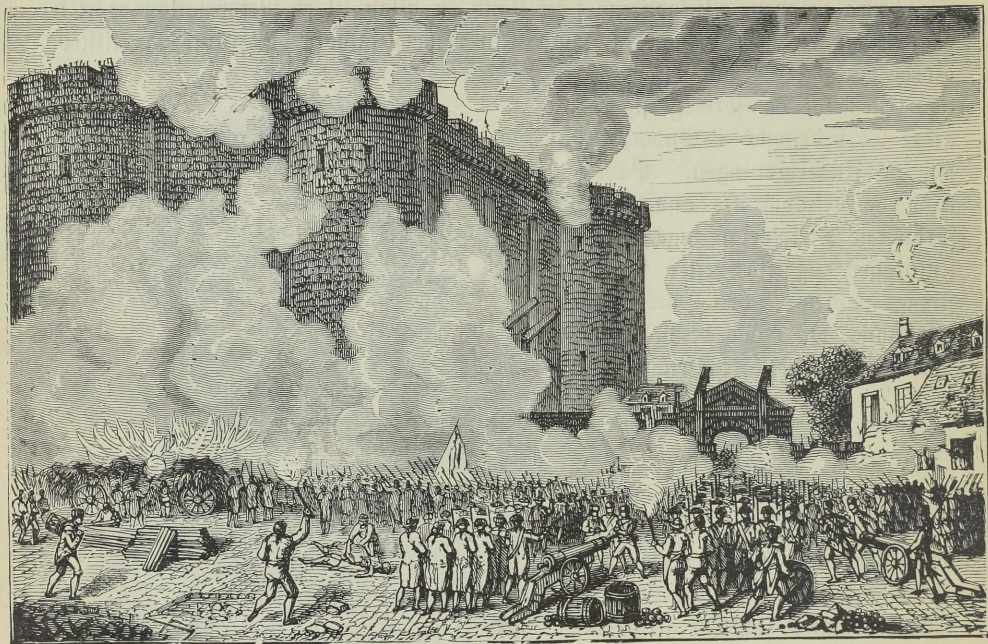
XVI.

Men hine uheldspaaende Forudsigelser under Følgeslægtene skulde dog gaa i Opfyldelse, og Straffedommen, som overgik baade Stat og Kirke, var den franske Revolution, der udbrød Aar 1789 og kuldkastede al baade borgerlig og kirkelig Orden. Den Kirkefæm, som var ført mellem den pavelige Kirkes døde Overtro paa den ene Side og de sværmeriske Udsejelsler paa den anden, afgav ret øjenlynlige Bevis for Jordærvælsen, som herskede i den pavelige Kristenhed, og fremkaldte hos Mængden Tvil, om Sandheden overhovedet var at finde i Kristendommen; Vejen til Bantroen var banet lidt efter lidt, og den skaffede sig endelig Luft i Revolutionen. Medens de Pavelige har det travelt med at tale om den lutheriske Reformation som Begyndelsen til al ugudelig Revolution, vidner Historien om det modsatte; den pavelige Kristenhed er bleven Revolutionens Fødested; den romerske Kirke protesterede mod al Reformation, da den ved Herrens Hjælp blev iverksat; i den romerske Kirke vil nu al Forandring ikke længere kunne blive en Reformation (Forbedring), men en Revolution (Omveltning). Aar 1793 erklærede Paris's Biskop og Prestefab, at deres foregaaende

Clemens den fjortende.
(1769—1774).

Tro og Liv havde været en Iindbildning; et Par Tusend Kirker i Frankrige omdannedes til Templer for Fornuftens Dyrkelse, og selv Troen paa en Guds Tilværelse blev fornegtet. — Med Rette erklærede Paven sig imod Revolutionens ugudelige Grundsætninger, der omstyrtede baade guddommelig og menneskelig Ret og vilde lægge Kirken ind under det verdslige Regimente.

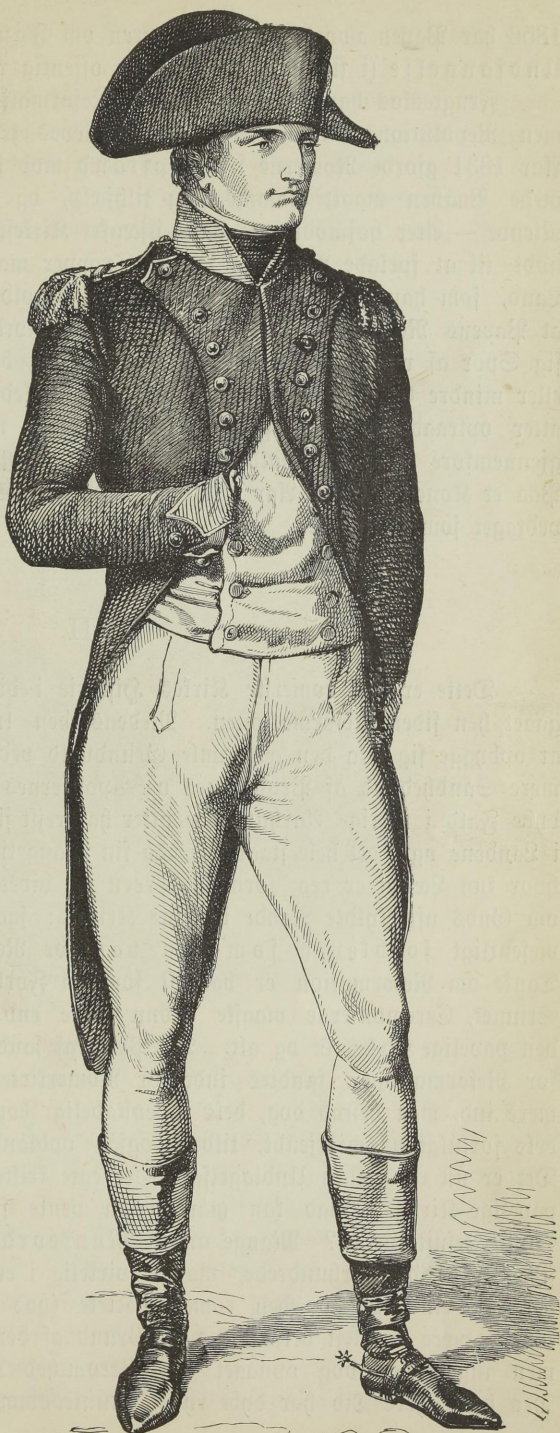
Stormen paa Bastillen.

Aar 1798 besatte franske Tropper Kirkestaten og omdannede den til en romersk Republik; Paven bortførtes som Fange, men beviste under sine store Lidelser megen Standhaftighed. Den nye Pave nødtes til at slutte et Forlig med Frankrige Aar 1801, og den franske Regjering fik ved dette betydelig Myn-
dighed over Landets Gejstlighed; forresten holdt Paven under de sørgelige Tids-
omstændigheder mandigt fast paa den romerske Kirkes Grundsætninger. Aar 1804
maatte han salve Napoleon til de Franskes Kejser; da han senere ikke kunde
opfylde alle dennes Forlangender, lod Napoleon Aar 1808 Pavens Stater besætte
og erklære, at denne Gave af en fransk Fyrste nu var taget tilbage paa Grund
af Pavens Misbrug af den. Da Paven nu endog vovede at udtale Bannet
over den almægtige Napoleon, blev Rom erklæret for en Provins under Frankrige,
og Paven toges tilfange. Napoleon sammenkaldte dernæst Aar 1811 en Synode
til Paris for at omforme den hele Pavekirke; men endnu var dog Pavemagten for
sterk til at kunne omstyrtes ved blot verdslige Midler. Forledet af Djævlens Svag-

hed, lod Paven sig overtale til at gøre Napoleon Indrømmelser, men tog dem straks efter tilbage i oprigtig Bedrøvelse over sin øjeblikkelige Svag-
hed. Endelig blev Napoleon styrtet Aar 1814; Paven fik sin Frihed igjen og sit Land tilbage og var nu beskæftiget med at bringe Pavevældets gamle Grundsætninger til Udførelse.

Jesuitordenen, som efter sin Opløsning dog havde vedligeholdt sig i al Hemmelighed, blev atter oprettet, og dette umoraliske Selskab, som selv mange Landes borgerlige Love negtede Afgang til Landet, har siden Aar 1814 været i stadig Fremgang i den romerske Kirke, og den nye Iver for Paven og hans Kirke, som siden den Tid er sporet i den pavelige Kristenhed, staar ligesom den ivrige Bekjæmpelse af Protestantismen i Forbindelse med Jesuiternes Bestræbelser.

— Bibelselskaberne er blevne fordømte; Inkvistitionsfængsler er blevne gjenopbyggede; Aaret 1825 er bleven højtideligholdt ved Afskaffelse af Koleran Peters og Paulus's foregionne Hjernekugler udstillede til offentlig Tilbedelse, ligesom senere en opdigtet hellig Kjortel har været fremvist under Tusenders Tilstrømning; Aar 1839 er højtideligt et Menneske atter optaget i Helgenfortegnelsen, og

Napoleon som Førstekonsul. (Efter Flahay).

1856 har Paven bøvet at erklære Læren om Jomfru Marias ubesmittede Undfangelse (i sin Moders Liv) for offentlig romersk Kirkelære.

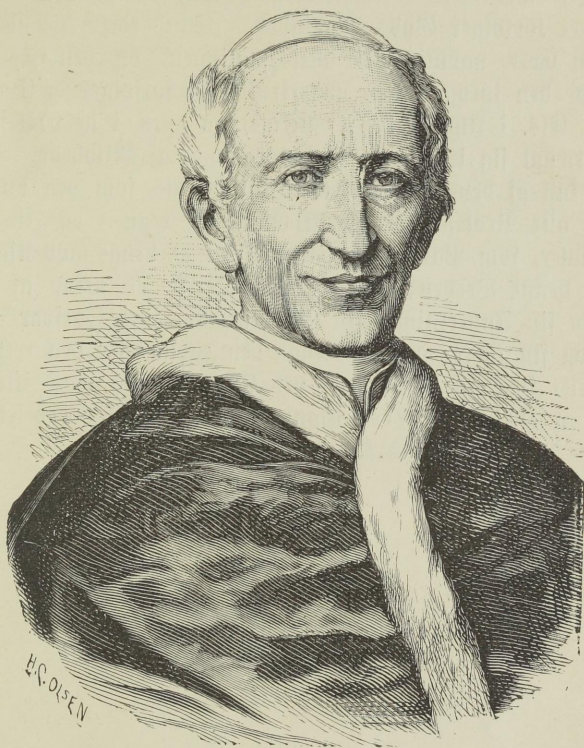
Frugtesløs har den protestantiske Reformation været oplevet af Pavekirken; men Revolutionens Aand er ikke forgjæves trængt ind i den romerske Kirke. Aar 1831 gjorde Rømerne selv Opstand mod sin Pave og Fyrste, og fremmede Baaben maatte komme ham tilhjælp, og Aar 1849 blev Pave Pius den Niende — efter højmodigt at have stjæket Kirkestatens Borgere større Frihed — nødt til at forlade Rom, og franske Tropper maatte atter gjenerobre ham hans Land, som han dog ikke længe kom til at beholde. Det staar ikke til at negte, at Pavens Regimente staar paa en vaklende Jordbund; i Kirken har der vist sig Spor af revolutionære Bevægelser, og en betænkelig Gjæring har i mere eller mindre Grad ytret sig ved forskjellige Anledninger. Smidlertid er Paverne atter optraadt med sine gamle Fordringer, og tilbøds har det lykkedes dem at gennemføre sine middelalderiske Anstuelser i dette „oplyste“ 19de Aarhundrede. Paa et Koncil i Rom Aar 1870 blev „Pavens Ufejlbarehed“ i Troessager vedtaget som Kirkelære.

XVII.

Dette er den romerske Kirkes Historie i disse tre hundrede Aar, der er gaaet hen siden Reformationen. Medens den luthersk-katholske Kirke har stræbt at opbygge sig paa den ældgamle Grundvold ved altid at øse større Klarhed og mere Sandhed ud af Profeternes og Apostlernes Skrifter, medens den efter sit dybe Fald i forrige Aarhundrede atter har rejst sig med fornyet Kraft trindt om i Landene og i det hele staar fast paa sin evangeliske Bekjendelse og har bevist, at, hvor kun Læren er ren, formaar Troen og Livet atter at gjenjendes fra Ordet om Guds uforskyldte Naade i Jesus Kristus: saa er den romerske Kirke i alt væsentligt forbleven som den var før Reformationen, kun at nu enhver Tanke om Reformation er banlyst som en Forbrydelse, og at Udvortesheden, Skinnet, Ceremonierne maatte endnu mere end forhen er blevne og vil blive den pavelige Kirkes ét og alt. Det Parti af sande Hjertekristne, som allerede før Reformationen fandtes indenfor Rømerkirken, svandt naturligvis bagefter mere ind, men bestod dog, dels i venstabeligt Forhold til det pavelige Regimente, dels forfulgt og mistjendt, tilbøds ogsaa opblandet med sværmeriske Vilddfarelser. Det er nu en sjelden Undtagelse, at et egte kristeligt Liv rører sig indenfor den pavelige Kirke. Hvad kan man ogsaa vente sig af en Kirke, hvis fornemste Støtte Jesuiterne er? Mange andre Munkelørdener er rigtignok ogsaa stiftede siden det 16de Aarhundrede, mange virkelig i et fromt Øjemed og af Mænd, der var en Pryd for den romerske Kirke (hos os turde vel de barmhjertige Søstre være de mest bekjendte paa Grund af deres velsignelsesrige Virksomhed); men ingen har dog opnaaet den Berømmelse og Betydning som Jesuiternes. Den hele nyere Tid har dybt rystet Munkedømmets Anseelse, medens den aller-

nyeste atter med sin Begejstring for Pavens Sag synes at spaa det gamle Munketøsen en større Fremtid.

Det store Tab som Pavekirken led, da ved Reformationen Millioner løs-
sagde sig fra den overantvordede Bildfarelse og Fordærvelse, har den søgt at
gjenoprette ved andetsteds at erobre Sjæle for sig. Store Midler har staaet til
den romerske Kirkes Raadighed i denne Henseende, og en stor Missions-
virksomhed har udviklet sig, navnlig efter Aaret 1622, da den bekjendte

Leo den Trettende.

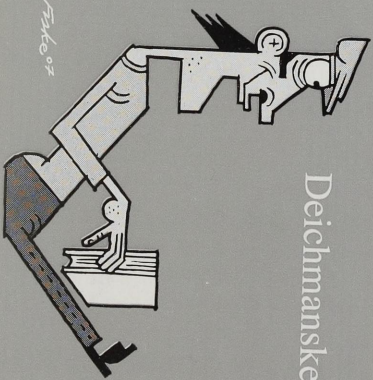
(Han blev i 1878 Pius den Niendes Eftermand).

Missionsanstalt, der skulde have sit Oje fæstet paa alle Verdens Egne, blev op-
rettet i Rom. Men den pavelige Mission har altid seet mere paa den ydre
Antagelse af Kristendommen, end paa en sand kristelig Erkjendelse, og det er
just ingen Anbefaling for Pavekirkens Vækst i fjerne Lande, at Jesuiterne var
dens ivrigste Befordrere. Nu for Tiden er det navnlig Nordamerika, hvor den
romerske Kirke med sin faste Organisation og Enhed har vundet Fremgang under
den Splittelse, som de talrige Religionspartier og Sætter i Amerika forarsager.
Derimod har de hyppige Forligsforsøg, som baade Tyrster og Theologer
har gjort for atter at knytte den protestantiske Kirke til den romerske, strandet;

paa at sammensøje Sandhed og Usandhed kan der ikke mere tænkes; nu søger den romerske Kirke ved alle Slags Midler at trænge sig ind i de protestantiske Lande og arbejder ivrig paa at gjenerobre Norden, medens den selv umerkelig undergraves af Evangeliet i Frankrige, i Østtysskland, i Ungarn, ja selv i Italien og Spanien. Hvad Ende det skal tage med denne romerske Pavekirke, hvor Kristendom og Hedenskab er blandet sammen, for at danne den skindhelligste Anstalt, Verden har seet, er ikke godt at vide; dog saa meget er vist, at enten vil engang den hele Pavekirke falde med et forfærdeligt Brag, eller den bliver det Antikristens Rige, der forfølger Guds Menighed. Sandhedens Fiende har Romerkirken vist sig at være, navnlig efter Reformationen, og den er det endnu den Dag idag. Hvor den formaar det, undertrykkes og forfølges de Evangeliste endnu i vore Dage (s. Eks. i Italien og Frankrige); at den i de protestantiske Lande, hvor den har trængt sig ind, søger at bevare noget af Mildhedens og Toleransens Præg, kommer kun af dens Afmagt til at handle, som den ønsker. I Pavekirkens Dine er alle Protestanter for Kjættene at regne, og Ild og Sverd er endnu idag Midler, som Paven ikke har opgivet at bruge mod Kjættene. Kristi Rige er ikke af denne Verden; den pavelige Kirke er netop af denne Verden med Hensyn paa sin Indretning, sin Gudstjeneste, sine Forsvars- og Angrebsvaaben, ja endog sin Lære; men saalænge den endnu ejer den rette Daab og de 3 Troens Artikler som sin Bekjendelse ved Daaben, kan man ikke negte den at bære Navn af en Kristi Kirke, skjønt den — alt vel overvejet — frembyder et Brægebillede af Sandhedens Konges Rige paa Jorden.

Deichmanske bibliotek

Fiske 02

Depotbiblioteket

76g1 84 332

282 Rol
Roll, K.
Pavekirkens historie 1894
hvut m

03010397708002

IKKE
spes-
saml!

2

